

Repatriëringscentrum Veemgebouw Eindhoven

Op deze publicatie, gegevensdrager en informatiedrager is toepasselijk de Berner Conventie voor de bescherming van werken van letterkunde en kunst de dato 9 september 1886 zoals laatstelijk gewijzigd te Parijs op 24 juni 1971, voor het Koninkrijk der Nederlanden geldend op 30 januari 1986.

Op de site Eindhoven-In-Beeld (EINDHOVEN-IN-BEELD.nl) verscheen in 2016 tot 2017 een aantal messcherpe zwart-wit foto's vol nauwelijks ingehouden dramatiek waarbij het Eindhovens Veemgebouw kennelijk decor was van een soort van massaverhuizing van ontheemden in de periode september 1944 tot december 1946. De moderator Frans Gommers bracht deze afbeeldingen onder de aandacht van prof Mr Dr G.A.M.Strijards, raadadviseur internationale en volkerenrechtelijke vraagstukken ten behoeve van het parket-generaal van het Koninkrijk der Nederlanden. Strijards herkende aanstonds de thema's die deze foto's weergaven en kon de achterliggende geschiedenissen erbij achterhalen. Het Veemgebouw bleek in gebruik als repatriëringscentrum voor het intergeallieerde oppercommando van Ike Eisenhower bij diens drastische doorstoot naar Berlijn. Strijards werkte deze gebruiksbestemming uit via commentaren bij deze foto's. Zo kon de site bijdragen tot een nieuwe, zelfs ongedachte, verdieping van de Eindhovense, Nederlandse en zelfs West-Europese geschiedenis van de turbulente na-oorlogse jaren. Het Veemgebouw was modern, het was net opgeleverd en was voorzien van de nieuwste technische voorzieningen voor het Philipsconcern. Als opslagplaats voor vervolgd, gevlucht en gedesoriënteerd die hun levensgang niet meer zeker waren was het absoluut ongeschikt. Het was er ook niet voor gebouwd. Toch diende het gebouw tot dat einde en langer dan ooit beoogd was. U vindt dit verhaald in dit werkje, waarin genoemde commentaarvorm, zonder verwijzingsnotaties, is gehandhaafd. Het is bedoeld als een ondersteuning bij de korte voordracht van Strijards op 2 juni 2017, als wanneer het jubileum TRUDO HONDERD van start gaat via een expositie in dat Veemgebouw.

Waarom zocht men in 1945 nu juist Eindhoven uit als concentratiepunt van de verzameling van in Nederland te repatriëren personen? En waarom nu juist weer dat Veemgebouw van Philips, dat niet ingericht was voor het tijdelijk verblijf van grote groepen uiteenlopende personen? Want de geallieerden zonden werkelijk iedereen door die opgaf in Nederland thuis te horen en gaven iedereen een transitkaart met een nummer, dat aangaf in welke geallieerde zone de betrokkene aangetroffen was of waar hij zich aangemeld had bij het geallieerde militaire gezag. Alleen wanneer kennelijk was, dat betrokkene verdacht moest zijn van oorlogsmisdrijven, hielden de militairen hen gedetineerd ter plaatse en zonden hem of haar door naar de bezettingszone waar de verdere ondervraging vermoedelijk het makkelijkste was en waar opsporingshandelingen het makkelijkste konden plaatsvinden. Vreemd genoeg werden veel Nederlanders, die van collaboratie verdacht waren, doorgezonden naar de Franse zone. Men nam aan dat bijna iedere Nederlander wel Frans sprak. Dat deed men op gronden ontleend aan de inlichtingen van de Londense regering, die had opgegeven dat Frans gangbaar was in de zevende klas van de Nederlandse lagere scholen en dat Frans onderricht werd in de middelbare leercursussen. Dat was destijds ook zo, zelfs op de MULO werd Frans meer aandacht gegeven dan Engels of Duits. Maar daarmee miskende men, dat een Nederlander daarmee nog niet actief taalvaardig was om een ondervraging in die taal met vrucht te doorstaan. Een typisch voorbeeld van de elitaire wereldvreemdheid van het Londense kabinet: Bolkestein, minister van Onderwijs en Wetenschappen ging daar vanuit, omdat hij placht te verkeren in kringen waarin Frans werd gesproken op galabijeenkomsten en recepties.

Eindhoven was aantrekkelijk omdat het dicht bij de haven van Antwerpen lag. De geallieerden brachten daar ontzagwekkende voorraden voedsel, medicamenten en kledingstukken bijeen. De spoorverbinding met

het achterland via België was betrekkelijk ongeschonden gebleven en de levensmiddelen konden makkelijk in grote hoeveelheden aangeleverd worden bij het Eindhovense Centraal Station, waar ook een groot rangeerterrein was intact gebleven. De meeste te repatriëren personen gaven als beoogde verblijfplaats een locatie op boven de grote rivieren. Maar het transport daarheen was nauwelijks te realiseren en al helemaal niet te garanderen. De spoorwegstaking vanaf 17 september 1944 had grote schade aangericht aan de verbindingen, de geallieerden hadden ook veel doorgaande lijnen stukgebombardeerd en veel bruggen, viaducten en kunstwerken

waren in gevechtshandelingen vernield. Verder stonden grote delen van Holland en Utrecht blank. Maar Eindhoven was makkelijk bereikbaar, ook vanuit het oosten, vanwaar de te repatriëren personen "aangeleverd" werden. Rijk en groen, jong en oud, bedlegerig, ziek of verzwakt, alles groepte samen aan de identificatiebalies van het gewestelijk Militair Gezag, dat daarop in het geheel niet berekend was. Want zijn hoogste baas, generaal -majoor Kruls, had zich geconcentreerd op het machtsvraagstuk van de openbare orde-handhaving. Hij had zijn apparaat niet afgericht op de huisvesting van huiswaarts kerende personen met de vermoedelijke Nederlandse nationaliteit en ook niet op de herplaatsing van tijdelijk afgevoerde burgerbevolking. De Nederlandse regering had ook steeds gedacht in termen van regelgeving, orde-handhaving, vreemdelingenwetgeving, politievraagstukken. Wie is straks, als de Duitse bezetting weg is en de geallieerde troepen zijn verder Duitsland in opgerukt, de baas? Wie geeft dan wetsbesluiten en administratieve regelingen? Dat men voor een gigantisch herhuisvesting-probleem zou komen te staan, dat had men zich niet gerealiseerd. En vooral niet: hoe selecteer ik diegenen aan wier herhuisvesting ik wil meewerken en diegenen, die daarvoor niet in aanmerking behoren te komen?

Iedereen die in deze meute samendringende personen voor de dienstdoende, stempelende en doorlopend overspannen beambten, verscheen kon wel van alles opgeven. En dat werd dan ook gedaan. Wie opgaf dat hij bij een razzia was opgepakt of van de straat was geplukt bij de Liese-Aktion in het Westland en Rotterdam, moest in eerste instantie op zijn mooie blauwe ogen worden geloofd. Dat betrokkene vrijwillig al in 1942 zich had gemeld bij de Gewestelijke Arbeidsdienst om "uitgezonden" te worden in het kader van de werkverruiming naar Duitsland, waarbij een hoog salaris was gegarandeerd en een nieuw kostuum, uit te zoeken uit de voorraden van Gerzon, een joods bedrijf dat net geliquideerd was, dat was niet vast te stellen. En ook niet dat de repatriant zich voorlopig had gemeld bij de Germaanse SS om een beter baantje te krijgen dan lopende bandwerker in de oorlogsindustrie.

De geallieerden hadden eerder met dat bijltje gehakt en hanteerden uiterst simpele, doeltreffende criteria. Wie er goed gevoed uitzag, al had hij lompen aan zijn lijf, daar was iets mee. Wie zich blozend van gezondheid met blikkerende tanden aanmeldde voor doorzending naar de Franse sector, die had minstens gecollaboreerd. Want de Duitsers hadden weinig over voor weerspannige gedetineerden of tewerkgestelden. Die moesten het doorgaans met droog brood, surrogaat-thee en waterige aardappelsoep stellen en dat sopt niet vet. Dat tekent ook.

Ik adviseer de bezoekers van E-I-B dan ook deze repatrianten eens met dat oog nader te bezien. Want dan spreken de foto's boekdelen. Het duurde lang, heel lang, voordat het Nederlands militair gezag dat alles doorhad. Het bleef vertrouwen op de papieren werkelijkheid die de repatrianten opdisten en staafden met door de Duitse overheden afgegeven bescheiden. Maar wat had men verwacht van een Londense regering, die voortdurend verweekeld was in onderling

bureaucratisch gekrakeel dat ze voortzetten terstond nadat ze Nederlandse bodem had betreden? Jaap Burger, de eerste thuiswaarts kerende minister van binnenlandse zaken concentreerde zich als vanouds op het gezagsvraagstuk en de zuivering via strafrechtspleging. Een urgent probleem, zeker. Maar niet waarop de mensen die in Dachau hadden ge-

zeten en naar huis wilden op de allereerste plaats zaten te wachten. Zij konden helaas lang wachten. En zeker als ze geen identiteitsbescheiden konden overleggen. In zoverre herpakte de vooroorlogse situatie zich aan de loketten al heel snel.

De voorste mevrouw op de foto op voorgaande moet naar Den Haag, getuige haar uittreksel van de burgerlijke stand van die plaats. Met uitvergroting ziet men in het wapen op dat uittreksel de Haagse Ooievaar tussen de twee klimmende Rijksleeuwen. Ook dat reisje kan zij voorlopig vergeten: de Moerdijkbruggen zijn voorlopig niet berijdbaar. Militair transport kán via een omweg over de grote brug bij Culemborg, maar voor particulieren is dat voorlopig uitgesloten. Merk de fraaie tas, kennelijk van krokodillenleer, recht voor de vrouw en haar keurig kapsel. Dat zijn twee gegevens, waarop de KMAR stellig zal letten bij de eerste ondervraging over de toelating van deze persoon en waarom de Politieke Opsporingsdienst vermoedelijk een gesprek zal willen hebben. Dat houdt niet mede in dat die Dienst ook een appeltje zal hebben te schillen, maar rechtvaardigt wel een kritische ontvangst van haar informatie.

2. (E-I-B 38065)

Vanaf achttien september 1944 eiste het Nederlandse Militaire Gezag de interne souvereiniteit op over het feitelijk bevrijde rechtsgebied binnen het geografisch grondgebied van de staat der Nederlanden. Het deed dat op basis van een overeenkomst gesloten door de Londense Nederlandse Regering -- het kabinet-Gerbrandy -- met het Intergeallieerde Opperbevel dat voorlopig in Brussel zetelde, het befaamde SHAEFF. Supreme Headquarters Allied Anglo-Saxon-France (Expeditionary) Forces in Europe. Dat stond onder opperbevel van Ike Eisenhower. Het Nederlands Militair Gezag was een subsidiair orgaan van SHAEFF. Het was géén orgaan van de Nederlandse regering. Dat zou het pas worden ná de integrale capitulatie van nazi-Duitsland op 4 mei 1945 op de Duitse Lünenburger Heide. Maar dan zou het zijn taak zo snel mogelijk overdragen aan het zittend kabinet. Dat gebeurde in juni van dat jaar.

Het stond vast in september 1944 dat de geallieerden in Duitsland te maken zouden krijgen met massale ontheemde vreemdelingen, staatlozen en repatrianten voor West-Europa. Het Militair Gezag was daarom gemachtigd om beslag te leggen op gebouwen -- ongeacht hun functie en herkomst -- om de massale influx die daaraan verbonden zou zijn te kunnen beheersen en beteugelen. Het richtte meteen, al ter gelegenheid van de eerste grensoverschrijding door SHAEFF in Nederland, een Bureau op voor Evacuerings- Repatriërings- en Verzorgingszaken op, dat voorlopig bepaalde taken toebedeelde aan de Nederlandse Afdeling van het Rode Kruis, dat immers een internationaalrechtelijk universeel mandaat kent als volkerenrechtelijke organisatie sedert 1868. Het Rode Kruis kon wel optreden in het buitenland. Het Nederlands Militair Gezag kon dat niet.

In het Eindhovense Veemgebouw werd na 18 september 1944 een centrale opvangafdeling gevestigd van het Militair Gezag dat administrerend en coördinerend werkte, maar zelf geen logistieke beheerstaken uitoefende. Vanaf maart 1945 kwam een massale onvoorziene influx los van de genoemde doelgroepen, die overweldigend was en vo-

gels van diverse pluimage telde. De SHAEFF-troepen kwamen toen in het operationele gebied over de Rijn in de Duitse Laagvlakte en kwamen toen de eerste kampen, kampementen en detentie-inrichtingen tegen die nazi-Duitsland tijdens de tijd van oorlog had opgericht. Daaronder de concentratiekampen, maar ook de euthanasie-inrichtingen, de opvoedingsgestichten, krijgsgevangenenkampen, interneringsoorden, de gevangenissen en de dwangverpleeghuizen. Die hadden steeds een samengestelde anderssoortige bevolking, deels bepaald naar de doelstelling

waartoe de desbetreffende gebouwelikheden waren bestemd. Die totale populatie werd voor een groot deel naar Eindhoven gebracht per spoor. Niet omdat men dacht dat al die mensen in Nederland thuishoorden. Maar omdat men niet wist waar ze te laten. De spoorverbindingen met West-Europa waren redelijk intact. Die naar het Duitse oostelijke achterland niet: die waren door de geallieerden kapotgebombardeerd of door de Duitse terugtrekkende troepen vernield op basis van Hitlers Nero-bevel der verschroeide aarde. Verder stond vast dat de gevechtstroepen van Eisenhower zelf bij voorrang naar de Atlantische kusten moesten worden gevoerd ná genoemde capitulatie om versneld gedemobiliseerd te worden. En via passagiersschepen snelstens teruggebracht te worden naar Gods Own Country. Via Antwerpen, Cherbourg, Calais. De spoorverbindingen moesten daarvoor vrij blijven: het Amerikaanse Congres had er genoeg van, in Washington. De Europese oorlog was gewonnen. En de jongens moesten thuis komen. De spoorverbindingen met Nederland via België waren betrekkelijk onbelast. Dus werden zoveel mogelijk mensen gestouwd in goederenwagens, die bestemd waren voor het rangeeremplacement-Eindhoven. Vandaar werden de groepen gebracht naar het Veemgebouw, dat tijdelijk functioneerde als grensdoorlatingspost. De marechaussee zou daar haar taak als grensbewakingsautoriteit uitoefenen en de personen die toelating zouden vragen tot Nederland initieel screenen op identiteit, herkomst en doelbestemming. Zat er een luchtje aan iemand -- was er sprake van collaboratie, van deelname aan oorlogsmisdrijven, van misdrijven gericht tegen de staatsonzijdigheid van Nederland etc. -- dan zou de Politieke Opsporingsdienst (P.O.D.) bij de ondervraging mee aanschuiven. Dat zien we op voorgaande pagina in de praktijk plaatsvinden.

Anders dan voorzien kwam de nadruk van het onderzoek veeleer bij de P.O.D. te liggen dan bij de marechaussee, omdat met veel meer repatrianten iets "aan de hand" bleek te zijn in de zin van het Besluit Buitengewoon Strafrecht (BBS) waarin -- met terugwerkende kracht -- bepaalde oorlogsmisdrijven en misdrijven gericht tegen de grondwettige regeringsvorm van de Staat der Nederlanden waren strafbaar gesteld. De P.O.D.-hoofdinspecteur heeft hier op die foto duidelijk de leiding van dat onderzoek. De marechaussee was niet opgeleid voor dat soort onderzoek. De P.O.D. eigenlijk ook niet, maar die had er sedert september 1944 veel meer ervaring mee. Die wist al van de verschillende subtiele varianten van (deelname) aan collaboratie, hoogverraad en landverraad en de voorbereiding tot de holocaust, alles strafbaar ingevolge de Declaration of Sint James Palace, zoals kenbaar in 1942. Dat zou de grondslag worden voor de vervolgingen voor de internationale militaire tribunalen in Neurenberg en Tokio. De jurisprudentie daarvan zou bindend zijn voor de Nederlandse justitie en politie. Tot vór in de twintigste eeuw. Hier zien we daarvan het subtiele begin. In Eindhoven.

Uiteraard kon het niet uitblijven of de competentie-verhouding tussen marechaussee (KMAR) en Politieke Opsporingsdienst (POD) leidde tot spanningen. De KMAR vond dat bij de beslissing tot "toelating" tot Nederland tevens een beslissing hoorde over de vraag of de aanvrager een gevaar opleverde voor de openbare orde, rust en veiligheid van dat Nederland. Indien de aanvrager tevens verdacht kon worden van het daderschap aan het feit omschreven bij artikel 26 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht -- het misdrijf van "hulp aan den vijand (in tijd van oorlog)" -- kon die vraag bezwaarlijk anders dan bevestigend beantwoord worden. Dus vond de KMAR dat ze het integrale oorlogsverleden van de aanvraag in deze oordeelsvorming moest

betrekken. De POD vond, dat het daderschap aan oorlogsmisdrijven, hoogverraad, landverraad of aanslagen op de staatszelfstandigheid of de grondwettige regeringsvorm, het koningshuis of de regeringsraad een typisch exclusief aan de POD opgedragen onderzoeksthema was en dat de KMAR daar buiten moest blijven. Beide onderzoeksvelden overlaptten elkaar. Dus werkte KMAR uiteindelijk niet met de POD mee en omgekeerd. Daardoor duurden de onderzoeken veel te lang. En daardoor werd de capaciteit van het Veemgebouw veel te lang aangesproken door beide diensten. Verschillende ministers van justitie trachtten deze kluwen te ontwarren, maar slaagden daar niet in.

Veel repatrianten vielen door deze competentiestrijd buiten het schip: ze kwamen terecht in de schemersfeer dat ze geen "toelating" genoten enerzijds, maar dat ze wel "verbleven" binnen Nederland met medeweten van de overheid. De KMAR weigerde de toelating bijvoorbeeld omdat het Nederlanderschap niet kwam vast te staan of omdat de betrokkene zonder machtiging vanwege de Koning in "vreemde krijgsdienst" was gegaan -- bijvoorbeeld bij een semi-gemilitariseerde ondersteuningsgroep bij de SS -- maar anderzijds besloot de POD toch tot een "vervolg" door de Nederlandse justitie, sloot de betrokkene vervolgens niet op, maar verplichtte hem of haar zich periodiek te melden bij het Eindhovense Politiebureau aan de Grote Berg, afdeling vreemdelingenzaken. Dat kon soms jaren duren, die hybride toestand. En dat kwam echt niet alleen maar de mensen uit de geringste bevolgingsklasse. Denk even aan Willem Aantjes, in 1977 de fractievoorzitter van het gloednieuwe CDA (Christendemocratisch Appel). Hij was toen één van de machtigste mensen in Nederland. Maar het kwam uit dat hij zich bij de Germaanse SS had gemeld, terwijl hij postbode was in Duitsland. Hij was teruggekomen in Nederland, had daar in een soort gijzeling verkeerdt om hem te dwingen bij de Waffen-SS te gaan en was vervolgens op mysterieuze wijze weer op vrije voeten gekomen en had zich opgewerkt in de politiek. Lou de Jong beweerde, toen het dossier-Aantjes ineens op tafel kwam naar aanleiding van beweringen omtrent zijn oorlogsverleden, dat Aantjes zelfs geen Nederlander meer was geweest sedert mei 1945. Hoe kon hij dan nota bene kamerlid zijn geweest? Aantjes moest aftreden. Maar later bleek dat hij nooit in vreemde krijgsdienst was geweest.

Zulke mensen liepen er veel rond, vooral in Eindhoven, wegens de bureaucratische toestanden in dat Eindhovense Veemgebouw. Maar ook omdat politie en justitie chronisch overhoop lagen. De marechaussee gold als puur onbetrouwbaar, omdat zij in de oorlogsjaren zich door de Duitsers had laten inscharen in hun machtsapparaat als Nederlandse militaire politie. Moest nu de KMAR gaan oordelen over de politieke betrouwbaarheid van ontheemden en soms zelfs Joodse vluchtelingen uit Duitsland herkomstig? De Bossche Procureur-Generaal Baron Speyaert van Woerden was er gauw mee klaar: natuurlijk niet! Speyaert lag al sedert 1936 overhoop met de KMAR. Want die had Ossche geestelijken willen vervolgen wegens ontucht met minderjarigen. En Speyaert was vóór alles rabiaat katholiek. Hij had de hele Ossche Brigade van de KMAR weten te laten ontheffen van de opsporingsbevoegdheid. En De KMAR had dat niet genomen. Veel onderofficieren waren uit frustratie lid geworden van de NSB. Ook in de Eindhovense brigade. En die moest nu beslissen over de politieke integriteit van de repatrianten?

Bij de Eindhovense Gemeentepolitie zaten echter ook veel collaborateurs en NSB-ers. Dat had ook makkelijk gekund door tussenkomst van de NSB-burgemeester Dr Hub Pulles sedert 1942.

Konden die eigenlijk wel een integere POD voortbrengen? Het verzet was daar tegen, de "illegaleiteit" dus. Die stammenoorlog heeft lang geduurd. Ten nadele van de populatie van het Veemgebouw. Die niet direct betere gevoelens kreeg betreffende het functioneren van het Nederlandse rechtswezen. Een minister van justitie als Kolfshoten, later burgemeester van Eindhoven, deed daar niet veel aan. Hij legde zich neer bij de onmacht van dat apparaat en liet veel amnesties, gratiebeslissingen en pardons intreden om het penitenciaire apparaat te ontlasten.

3. (E-I-B 48740)

Wij zien dergelijke foto's van massaal ontheemden en wij denken: "Wat een stakkers". En doorgaans terecht. De emotie dat deze vluchtelingen en staatlozen ondersteuning verdienen moeten we nooit loslaten. Toch is het, nu en toen, altijd noodzakelijk te nuanceren: onder de melée van deerniswekkenden zitten ook de verslicheraars, de mazelaars die zich handhaafden met arglist en een samen-

weefsel van verdichtselen ten koste van anderen. Ik roep even de naam van Pieter Nicolaas Menten in herinnering die in de totale bureaucratische chaos van 1945 in West-Europa zijn plunderresultaten en oorlogswinsten als asylant wist te verzilveren via de Raad voor het Rechtsherstel en de Bijzondere Rechtspleging en zelfs vergoedingen wist los te peuteren voor jegens hem beweerdelijk bedreven oorlogsmisdaden. Het was afhankelijk van de geweldige inspanningen van een Joodse journalist, Knoops, voordat de ordinaire justitie in 1977 eindelijk in actie kwam. Tegen Menten, en eigenlijk alleen omdat deze zich immuun achtte jegens de justitie, die als logge bureaucratische organisatie ongaarne in actie kwam. Het Openbaar Ministerie had destijds in 1946 Menten op allerlei momenten het voordeel van de twijfel willen geven en vervolgingen ruimhartig geseponneerd, reeds omdat nadere bewijsvergaring in het buitenland zo moeilijk te realiseren was. De Oostbloklanden werkten niet meer mee aan "on site investigations" op grondgebieden die vielen onder de Sovjet-invloedssferen waarbinnen Menten zijn feiten begaan zou hebben. In 1945 was het niet anders. Heel kortstondig was de euforie geweest toen de Sovjettroepen en de Angelsaksische legereenheden elkaar aan Elbe en Oder begroetten als triomfantelijke overwinnaars. Samen zouden zij optimaal samenwerken om de grote oorlogsmisdadigers te vervolgen, berechten en te bestraffen. En daarbij zouden zij piketpalen in de grond slaan. Voor de bepaling van de afgeleide strafrechtelijke aansprakelijkheid der kleinere oorlogsmisdadigers. Die zouden door tribunalen in de nationale staten berecht gaan worden, maar steeds volgens een internationaal geborgd vervolgingspatroon. Niet dus. De grotere werden vervolgd, dat is waar. Maar die piketpalen werden niet geslagen. En van de rechtshulpverdragen om die strafrechtelijke aansprakelijkheden van de mindere delinquenten te kunnen effectueren, binnen een effectieve, beschikbare en goedwillende jurisdictie van de lidstaten van de gloednieuwe Verenigde Naties kwam al helemaal niets. Nog steeds niet, dat is de tragiek. Want daarvoor hebben te veel staatshoofden en regeringsleiders boter op hun hoofd. Omdat zij wel degelijk als deelnemers aan die misdrijven betrokken zijn, ware het reeds op basis van het

begrip "superior command responsibility". Dat is nu zo. Dat was toen zo. Het gevolg was, dat ook de kleinere misdadigers op dit interstatelijk echelon buiten schot konden blijven en integendeel rustig konden gaan genieten van hun aldus gecollectieerde oudedagsvoorziening. Knoops leert ons dit. Maar zoveel andere activisten óók. En we weten het.

4. (E-I-B 48741:tekst)

Voornamelijk de Joodse elite had zich in de vernietigingskampen kunnen handhaven, door hun expertise, hun kunstvaardigheden, hun talenkennis, hun sociale netwerken en hun familierelaties ter beschikking te stellen aan de Verfügungstruppen die weer met de kampcommandanten in verbinding stonden. Jo Spier, voormalig kapitein bij de Nederlandse Generale Staf en bij het Algemeen Hoofdkwartier in de meidagen van 1940, kon op die manier zich op enigerlei wijze nuttig maken voor de Duitse militaire bezettingsautoriteiten, omdat hij precies kon vertellen wie in de Londense Nederlandse regering wat precies deed, en met wie eventueel te praten viel over een "Verständigungsfrieden" en met wie niet. En verder welke Nederlandse opperofficieren nog over goede contacten beschikten met de geallieerde opperbevelhebbers en wie personen non gratae waren geworden in die kringen. De term "onherleidbare expertise" moet dus ruim genomen worden. Spier was daarom een "Hofjude", hij was bruikbaar "bis aufs weiteres" en dat betekende: als wij, Duitsers, gewonnen hebben, zullen we nader zien. En zo waren er vele "Hofjuden" geweest, de één wat opportunistischer, gehaaid en verder geïntegreerd in het machtsconglomeraat dat van alle tijden is, dan de ander. De heer Dr. Max Hirschfeld, secretaris-generaal van het departement voor handel, nijverheid en economische zaken, was er bij uitstek het gelaagde en geslaagde profiel van.

Keerden deze Hofjuden terug, dan verwachtten zij een geprivilegieerde behandeling: zij waren dat gewend, dat kwam hen toe, zij hadden naar hun overtuiging gehandeld en hen viel niets toe te rekenen. Het viel dus niet mee dat de grensbewakingsautoriteit al aanstonds hun "Personal-scheine" wegwoof, de vingerafdrukken nam, het biometrisch onderzoek gestandaardiseerd aanlegde en geen onmiddellijke toelating verschaft. Sommigen hunner bevoorrechte kasten verstarde in hun afwijzende mimiek en konden die niet meer afleggen. Bis auf weiteres. Maar dat

verdere, dat lag voor velen veel verder weg dan voor anderen, dat bleek al snel. Iedereen was gelijk. Maar som-migen toch gelijker dan anderen.

5. (E-I-B 48041)

Je moet soms foto's "herinterpretieren" en de verhaalslijn erachter zien te pakken te krijgen. Bij deze foto, genomen op de benedenverdieping van het Eindhovense Veemgebouw aan de Beukenlaan, is dat bepaald het geval. Kijk je goed en detail, dan spreekt deze foto boekdelen. Het gaat om een groep vrouwspersonen die duidelijk lichamelijk niet onderkomen zijn. Er is geen spoor van vermagering door voedseltekort en ook blijkt niet van ziekelijke aandoeningen door avitaminose, eenzijdige voeding of gebrekkige surrogaten. Zoiets zie je echt wel op het eerste gezicht. In tegendeel: kijk naar de meisjes op de achtergrond op het tweede plan, meer rechts naar achteren. Het rechts voorzittende meisje heeft korte mouwen, we zien aan haar armen dat ze bestendig goede voeding heeft gehad. Voor haar benen geldt hetzelfde. Allen dragen passend schoeisel. De dame in het midden draagt waarachtig vleeskleurige nylons: dat was destijds een exclusiviteit. Daar was in het gewone handelsverkeer nauwelijks aan te komen. Het gaat dus om vrouwspersonen die bepaald niet tot de heffe des volks behoren.

Zij behoren tot een grotere "inkomende" groep. Dat kunnen we zien aan de Nederlandse vlag die rechtsachter de meisjesfiguren vanaf het plafond neerhangt als teken van welkom. Deze groep vraagt dus om "toelating" tot Nederland. Elders bij deze fotoreeks gaf ik al aan, dat het dan gaat om instemming van overheidswege met het bestendig verblijf hier te lande voor onbepaalde tijd. De overheid die die "toelating" toestaat gaat dan inspanningsverplichtingen aan. Ik omschreef de strekking van de plichten al elders, ik moge daar korthedshalve naar verwijzen.

De dame links vooraan is duidelijk een hyper-assertief type. Zij heeft twee documenten in de rechterhand en zit klaar om die terstond onder de neus te schuiven van de beambte die over haar toelating een aanvankelijke beslissing moet nemen vanachter de receptiebalie. Het is duidelijk dat ze haar verhaal al klaar heeft. Niemand van de gefotografeerden kijkt vrolijk of ontspannen de lens in. Je krijgt niet de indruk dat het gaat om mensen die eindelijk het beloofde land bereikt hebben en nu in afwachting zijn van het openen der poorten. Kennelijk dachten zij nog een langdurig gecompliceerd verhoor, waar de een zich met agressiviteit, de andere met deemoedige gelatenheid op voorbereidt.

En weer veronderstel ik dat we hier te maken hebben met de terugleiding van een groep Jodinnen van Azkenasi-schen Huize die in Duitsland of diens protectoraatsgebieden een gepri-vilegieerde behandeling hebben gehad. De geallieerden hebben een Identiteitskaart uitgereikt, die hun transportroute veiligstelt maar geen toelating garandeert. Ik meen te zien aan de vorm en grootte van de ID-kaart dat die betrekking heeft op een D.P. INDEX CARD met Registration-number waarop de "familyname " en "other given names", met de handtekening van de houder. Het registratienummer verwijst naar een voorlopig procesverbaal dat bij de "intake" voor een eerste verhoor is opgenomen door een investigator of the Allied Expeditionary Force volgens met model 16-35306-2, wat verwijst naar een nader te houden verhoor in het land waar "ad-mission", toelating dus, aangevraagd moet worden ter bestendig verblijf. En daarom denk ik dat deze vrouwen een verhoor van de Politieke Opsporingsdienst tegemoet kunnen zien. En dat zou dan weer verklaren waarom niemand echt vrolijk kijkt. We weten dat sommige joden "Ehrenhaft" tegemoet mochten zien, ook wanneer zij op transport gesteld werden naar het oos-ten, mits zij meewerkten aan bepaalde separatiemaatregelen van Duitse zijde. Veel stelden de garanties van de Duitsers niet voor, dat is zondermeer waar, maar ze werden toch begeerd om-dat vele gedeporteerden echt niet voorzagen waarin hun transport noodlottigerwijze zou ein-digen. Nederlandse joden waren gezagsgetrouw. Daar waren ze bekend om. Ze hadden tot dan toe geen redenen gehad om de Nederlandse overheid te mistrouwen. Na 1942, toen de Duitsers hun waanzinnige antisemitische politiek begonnen te ontvouwen, wél, want die Nederlandse overheid werkte trouwhartig aan de massale deportaties mee. Maar dat konden de joden zelf niet echt weten en ze konden het zich ook niet voorstellen. De betere klassen waren dus betrek-kelijk coöperatief. De onderklassen niet. Die voelden wel aan waar het allemaal op moest uit-draaien. Die waren eeuwen al niet anders gewend.

6. (E-I-B 48040)

Bij deze foto stelde ik me de vraag: betreft het hier de repatriëring van personen die gedurende de bezettingsperiode vanuit Nederland onder dwang -- in welke vorm dan ook -- naar kampen, kampementen, inrichtingen oostwaarts zijn gevoerd, waaronder de tewerkstellingskampen, de politieke doorgangskampen en uiteraard de concentratiekampen, al of niet gelegen in Duitsland of de door Duitsland bezette gebieden, zoals Polen, Bohemen, Moravië, Oostenrijk of Georgië en de Oekraïne? Deze personen werden na de integrale regeringscapitulatie van Duitsland náár Nederland gevoerd, vaak onder toezicht van het internationale Rode Kruis. Maar er is ook een tegenovergestelde stroom geweest: personen die vanuit Nederland weer naar hun oorspronkelijke landen of staten van herkomst werden gevoerd, maar dan onder toezicht van een intergeallieerde commissie voor statenloze personen. Beide groeperingen werden tijdelijk gehuisvest, voor verschillende doeleinden, in het Veemgebouw. Ik denk dat het hier manspersonen uit de eerste groep betreft, gelet op de lichamelijke gesteldheid die verschillende hunner vertonen (de extreme magerte).

Voorlopig denk ik, dat het hier joodse geïnterneerden uit concentratiekampen betreft, die in Duitsland zelf gelocaliseerd waren. Maar dat doe ik alleen op de uiterlijke verschijningsvormen. Sommige hebben een Azkenasisch uiterlijk. Evenwel, ook aan hen werden door de kamppolitie onmiddellijk de direct zichtbare kostbaarheden en sieraden ontnomen en de mijnheer hier links voor die naar de fotograaf toegewend zit draagt een zakhorloge met ketting. De kostuums kunnen ze hebben gekregen van het Rode Kruis dat daar vrij behendig en royaal mee was. Maar ik blijf steken in gissingen. De vrouwen op de vorige foto zijn te welgedaan om uit dergelijke kampen afkomstig te zijn. Die zijn duidelijk niet vel-over-been en vertonen de kentekenen van bestendige redelijke voeding. Dat kunnen Rijksduitsers zijn, maar dan behoren die tot de groep die in "omgekeerde richting" via het Veemgebouw getransporteerd werden. Rijksduitsers werden door Nederland collectief uitgezet in 1945, maar ze werden uiteraard niet beroofd en bleven goed gevoed, ook daar keek het internationale Rode Kruis op toe. Collaborateurs van niet-Nederlandse herkomst

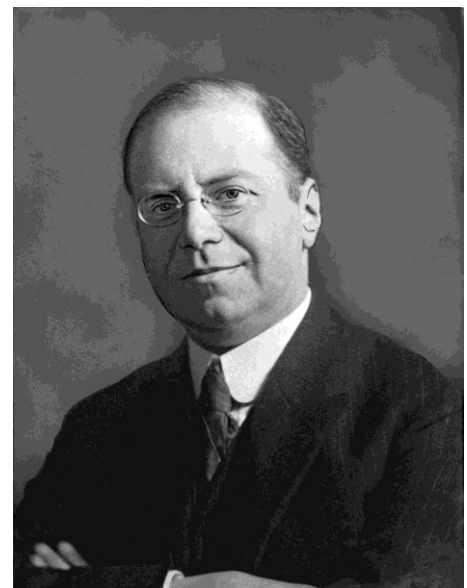
vielen in dezelfde categorie, maar die werden bewaakt en gingen niet op de foto tenzij op dat van hun identificatiekaarten. Ze vielen onder het beheer van de intergeallieerde commissie ter opsporing van oorlogsmisdadigers en op hen waren andere regels voor het transport toepasselijk. Bij het Nederlands Instituut voor studies inzake

Oorlogsmisdaden en Vergrijpen tegen het Humanitaire Recht, het voormalige RIOD (Rijkinstituut voor Oorlogsdocumentatie) zijn gegevens voorhanden over het Veemgebouw en zijn tijdelijke doorgaande bewoners. Het heet tegenwoordig NIOD. Voor voormalige concentratiekampbewoners wier familie uitgeroeid was en wier tijdelijke verblijfplaats in Nederland niet getraceerd kon worden of wier woonplaats niet toegankelijk was, was het verblijf in het Veemgebouw een ellendige, maar noodzakelijke tussenoplossing. Identificatie was noodzakelijk, ook al, omdat ook tussen hen weer oorlogsmisdadigers en commune criminelen konden zitten. Er moest een selectie gemaakt worden ter fine van opsporingsdoeleinden, maar daartoe was de Nederlandse justitie voorlopig niet adequaat in staat.

Een van de passanten die wat langer in het Eindhovense Veemgebouw moest verblijven was Prof. Dr. David Cohen, 1882-1967. Hij kwam hier binnen op 12 juni 1945, direct via een geallieerd transport uit Theresienstadt waarheen hij via Westerbork in 1944 door de Duitsers was afgevoerd. Hij was een vooraanstaande Jood die het gebracht had tot hoogleraar in de klassieke geschiedenis aan de gemeente-universiteit Amsterdam, nadat hij daarvoor enkele jaren leraar en vice-rector was geweest aan het gerenommeerde Haagse Gemeentelijk Lyceum. Cohen werd voorzitter van de Joodsche Raad die ingeschakeld werd door de Duitse Bezetter ter coördinatie van de Joden-transporten naar de oorden die later vernietigingskampen bleken te zijn. De Joodsche Raad probeerde de gevolgen van de deportatie-politiek van de Duitsers te temperen door in verregaande mate met de bezetter mee te werken, onder het motto "om erger te voorkòmen". De gedachte van David Cohen was: de Duitsers zullen de Joden tóch trachten te deporteren, als we nu, als administratieve uitvoeringsinstantie, proberen de registratie van joden en de voorbereiding van de uitreizen, de registratie van de te deporteren personen, de selectie en de reis-schema's in "eigen hand" te houden, dan kunnen we wellicht bereiken dat de deportaties uitgesteld worden, dat ze zo langzaam mogelijk plaatsvinden en dat de condities van reis en de aankomst zo gunstig mogelijk zijn. Waarbij Cohen steeds aangaf dat de Joden tewerkgesteld zouden worden. Niet, dat ze vergast werden. Hij heeft ook altijd volgehouden dat niet geweten te hebben en van de vernietigingspolitiek überhaupt niet op de hoogte te hebben kunnen zijn.

Cohen collaboreerde dus. Hem werd al tijdens de oorlog door mede-lotgenoten verweten dat hij zijn voorzitterschap gebruikte om eigen familie buiten schot te houden en in ieder geval de priester-kaste -- de Cohaniem -- waartoe hij als Askenasische Jood behoorde, zoveel mogelijk te saveeren. Die beschuldigingen waren in Londen al in 1943 bekend en na zijn bevrijding in 1945 werd Cohen gezien als mogelijke oorlogsmisdadiger. Hij werd dus gedetineerd getransporteerd en hij werd in het Eindhovense Veemgebouw verder ondervraagd. Hij moest onder meer opgeven hoeveel personen uit zijn eigen familiekring daadwerkelijk omgebracht waren in verhouding tot diegenen uit die groep die de dans ontsprongen waren. Want de Politieke Opsporingsdienst meende dat er van een wanverhouding sprake was geweest en dat disproportioneel veel

Cohens de kans hadden gekregen alsnog, na 1940, de wijk te nemen naar onderscheidenlijk Spanje, Portugal, Zwitserland of rechtstreeks naar Palestina.

David Cohen beschrijft deze ondervraging in een brief aan zijn familieleden Lien, Wim en hun kinderen in Curacao en beschrijft hoe hij teruggeleid is naar Nederland vanuit Theresienstadt, een waar "document humain". Hij geeft op wie de holocaust naar zijn weten uit de directe familiekring hebben overleefd en wie er zeker dood zijn en hoe hij dat weet. En ook, waar en hoe de omgekomenen zijn gestorven. Hij geeft ook aan dat zijn brief gecensureerd wordt door het Militair Gezag via de Politieke Opsporingsdienst en dat hij niet alle wederwaardigheden kan schrijven. Hij voert alvast het pleit voor zichzelf omdat hij voorziet dat hij strafrechtelijk vervolgd zal worden, mede wegens het misdrijf van hulpverlening aan den vijand. En dat gebeurt later ook werkelijk. Hij geeft aan dat hij naar Theresienstadt is gevoerd, omdat dat een model-kamp was. Verder dat hij ook andere familieleden daarheen had mee mogen nemen. Maar die verkozen te gaan naar een Austausch-Lager voor Palestina, omdat zij, als zionisten, de staat Israël uiteindelijk wilden helpen opbouwen. "Wij zouden dat ook gedaan hebben; maar ik wilde zoo lang mogelijk in Nederland blijven voor de opbouw der Joden hier;"

Daarin zit dus een zelf-rechtvaardigende en apologetische toonzetting in: hij vlucht alvast naar voren en verklaart aan de Nederlandse justitie waarom hij collaboreerde. Maar kennelijk had hij zoveel invloed op de transporten, dat hij deze selectie kon maken.

Deze brief rechtvaardigt mijn aanvankelijke vermoeden: in het Veemgebouw werden voorlopig ondergebracht zij, die voor verdere ondervraging in aanmerking kwamen naar het aanvankelijk oordeel van de geallieerde autoriteiten in de bezettingszone. David Cohen droeg op het moment dat Theresienstadt bevrijd werd door de Amerikanen een gouden pince-nez, een zegelring en net als de mijnheer op de foto, een gouden zakhorloge. Hij had een geklede jas aan, een snee-hoed op en een driedelig kamgaren kostuum. Hij was duidelijk fysiek niet onderkomen en ver-toonde geen tekenen van mishandeling of zware lijfelijke arbeid. De Amerikanen verstonden hem niet, maar zonden hem ter verdere afhandeling door naar de Franse bezettingssector. Want Frans verstonden de academisch opgeleiden destijds wel en zéker een professor in de klassieke Westerse geschiedenis. De Fransen namen kennis van de vooraanstaande rol van Cohen bij de deportaties via Amsterdam over Westerbork. En daarom kwam David Cohen in dit Veemgebouw terecht. Hij moest eerst maar eens zijn rol verklaren. En dat kostte veel tijd.

Van Joodse zijde is enorm geprotesteerd tegen de detenties en de ondervragingen in het Eindhovense Veemgebouw ten laste van te repatriëren Joden. Men vond het onmenselijk, dat deze mensen, nauw aan een hellevaart ontkomen, aldus door het Militair Gezag werden behandeld. Verder vonden vooraanstaande Joodse Juristen waaronder Izaak Kisch, maar ook E.E.M. Meijers, het gewoonweg schandalig dat Joden, die aan de gevaarzettingen van de uitroeiingspolitiek bloot waren gesteld door het Nederlands Gezag werden bloot gesteld aan strafvervolging, terwijl dat Nederlands Gezag zelf had meegewerkt aan die uitroeiingspolitiek. Wát die Joden ook verder misdreven mochten hebben. Want dat in Joodse Kring uit lijfsbehoud in verregaande mate was méégewerkt aan de Duitse deportaties, de razzia's, de selecties, de identificaties en classificaties, dat werd feitelijk niet of nauwelijks betwist. Maar men vond in Joodse Kring dat

het allerm minst op de weg lag van de Nederlandse regering om nu een vervolgingsbeleid te entameren tegen die Joden, die (mede) daardoor de dans ontsprongen waren. Dan moest men ook de leden van de Hoge Raad gaan vervolgen die de decreten van Hitler in zoverre kracht van wet niet hadden willen ontzeggen, de secretarissen-generaal die aan de registraties hadden meegewerkt en aan de persoonsbewijzen met een grote "J" (ter aanduiding van de Joodse Herkomst van de drager), de directeur-generaal van de Nederlandse Spoorwegen die de transporten voorbeeldeloos had georganiseerd en vooral de Nederlandse groot-industriëlen die óók hadden meegewerkt met de bezetter bij diens Joden-politiek. Men noemde de familie Philips niet, maar dat nu juist het Eindhovense Veemgebouw ter beschikking was gesteld voor deze strafvorderlijke ondervragingen, dat vonden de overlevende Joden helemaal een "Gotspe" (om in de Jiddische stijl te blijven). Aldus Kisch, Presser, Abel Herzberg en vele anderen. Als er iets gedaan moest worden ter bestraffing van deze collaborerende Joden, dan hoorde men dat aan de joodse gemeenschap over te laten. De strafvervolg ing tegen David Cohen werd uiteindelijk mede daarom later, veel later, gestaakt, maar dat had er meer mee te maken dat het bewijs dat hij "de vijand" steun en hulp had verleend in de zin van het wetboek van strafrecht en het Buitengewoon Besluit Strafrecht nauwelijks te leveren was. Want die strafwetten bedoelden daarmee: hulp en steun bij de militaire oorlogvoering. David Cohen had steun verleend bij een ontvolkingspolitiek, maar daarmee had hij de "vijand" waarmee de staat der Nederlanden in een toestand van oorlog verkeert nog geen hulp verleend. Niet bij diens oorlogshandelingen. Wel bij diens genocidale politiek, maar dat is niet de hulp en steun die de strafwet bedoelt. Destijds niet en nu ook niet. Dat mag het Openbaar Ministerie ook bedenken bij de vervolging van "Syriëgangers" heden ten dage.

Meijers, Kisch, Presser, Herzberg, Eitje, Cohnstamm, Belinfante braken de staf over de detentieomstandigheden in het Veemgebouw. Het was wel groot, de voeding was aan de maat en de stoffering ook, maar verder ontbrak het aan alles wat een langdurig verblijf menswaardig maakt. Ook hadden de genoemden veel bezwaren gehad tegen het optreden van de Joodsche Raad, aldus werd het rechtsherstel wat een rechtsstaat moest beogen, bepaald niet gediend.

Een van de problemen was, dat de juridische status van het Veemgebouw onduidelijk was. Neem nu Cohen. Hij werd daar, door tussenkomst van het Internationale Rode Kruis, gebracht. Dat geschiedde met zijn toestemming: hij wilde zo snel mogelijk naar Amsterdam. Daar woonde hij oorspronkelijk. Hij wilde gaan kijken of zijn woning nog wel beschikbaar was, want na zijn deportatie naar Theresienstadt had hij moeten vernemen dat zijn vrijgekomen riante étage was ingepikt door Nederlanders die collaboreerden met zijn kwelgeesten, de Duitse bezetters. Niettemin verhinderde het Militair Gezag zijn doorreis naar 's lands hoofdstad, want hij moest éérst maar eens een paar vragen beantwoorden over zijn rol als voorzitter van de Joodsche Raad. Hij mocht dus het Veemgebouw niet meer uit. Hij werd, juridisch gesproken "gestuit, van overheidswege, in zijn landinwaartse beweging". Was hij dan verdacht van een misdrijf? Maar dan zat hij vast, dan was hij gedetineerd! En dat kan zó maar niet: daar is een rechterlijk bevel voor nodig, dat alleen maar ten uitvoer kan worden gelegd in een Huis van Bewaring. Ja, was het antwoord, het is mogelijk, dat u deelgenomen heeft aan het misdrijf van hulp aan den vijand, maar ook is mogelijk, dat u heeft deelgenomen aan het misdrijf van volkerenmoord, meermalen begaan. Want u heeft de massadeportaties van de Joden uit Nederland naar

vernietigingskampen begunstigd, bevorderd en daaraan deelgenomen door het verschaffen van gelegenheid, middelen en inlichtingen. Maar was dan het Veemgebouw ineens een Huis van Bewaring in juridische zin? En als dat zo was, waren dan al die mensen door wie Cohen omringd werd óók verdachten van een dergelijk misdrijf of in ieder geval van misdrijven? Want het kon toch niet zo zijn dat het Veemgebouw voor de één een tijdelijk asielzoekerscentrum was, voor de ander een rijkspsychiatrisch ziekenhuis, en voor een derde een plaatsvervangende private woongelegenheden? En dat die lieden allemaal door elkaar krioelden, zoals feitelijk het geval bleek te zijn? Want op een Huis van Bewaring was de Beginselenwet Gevangeniswezen-1926 toepasselijk, maar op de man die in het concentratiekamp Bergen-Belzen psychisch gestoord was geraakt, de Rijkskrankzinnigenwet. Was het dan voldoende een touw te spannen tussen de verschillende traveeën waarin de uiteenlopende categorieën waren samengedrongen? Met deze en dergelijke vragen werden de beheerders, inderhaast aangetrokken bewaarders en de Philipsdirectie geconfronteerd.

Je ziet aan het etensgerei, de kledij en uitmonstering van de te repatriëren of te classificeren personen ook wel, dat het een rommeltje was. Er zit iemand uit een melkkan te drinken, een ander slobbert een steelpannetje uit, een derde legt beherend een besmukte hand op een droogdoek, opdat anderen die niet zullen inpikken. Achterin zondert iemand zich af, voorgevend de krant te lezen, maar vermoedelijk om met niemand te hoeven spreken. Want iedereen kon een potentiële aangever of verrader zijn. David Cohen was vóór de oorlog een zeer bekende Joodse Nederlander. Er kon geen nationale manifestatie of herdenking zijn of Cohen stond minzaam vooraan bij de militaire parades, de vlaggengroet, de huldiging van Wilhelmina, de verloving van Prinses Juliana en de Duitser Bernhard van Lippe-Biesterfeld, of Cohen kwam prominent in het polygoonjournaal, waarbij hij namens het "Joodse Volksdeel" zijn hartelijke gelukwensen uitsprak of een bloemenhulde of aubade deed brengen aan de autoriteiten, terwijl het residentie-orkest lostbarstte in het Volkslied, gevolgd door het Horst Wessellied van de Nazi's die op dit punt zeer gevoelig waren. Het lag dus voor de hand dat hij in Eindhoven, en zeker in dat Veemgebouw, door iedereen herkend werd. En dus bedreigd, bespot en gehoond, dat had hij trouwens ook wel aan zien komen. De Joden die hier samengebracht werden hadden doorgaans de getuigenissen van elkaar te duchten: zij hadden overleefd, door de Duitsers hand- en spandiensten te verlenen in de kampen en ter gelegenheid van de transporten. De spanning was daarom in het Veemgebouw bij elk nieuw transport te snijden. Zeker als men zo bekend was en zo duidelijk geassimileerd als Cohen --- en dat geldt voor zo goed als iedereen op deze foto. Sallie Scharenslijper, de Jordanese scharrelaar, staat hier overduidelijk niet op. Die was vergast. Wellicht met een transportbewijs van de Joodsche Raad nog verkreukeld in de verkrampte linkerhand, met daarin het blokje zeep dat hij van een Joodse begeleider had gekregen die hem had gezegd dat hij nu onder de douche ging. En dat kwam in het Veemgebouw allemaal tot een weinig verheffende explosie. Blij, dat ik er niet bij heb hoeven te zijn.

De samenstelling van deze groep die met één transport in het Eindhovense Veemgebouw werd aangeleverd was gevolg van het beleid van de Amsterdamse Joodse Raad die landelijk het uitgaand deportatiebeleid coördineerde ten behoeve van de Duitsers. Haar voorzitter, David Cohen, vertelt ook in zijn herinneringen via dit Veemgebouw weer gerepatrieerd te zijn en hier verschillende ondervragingen te hebben moeten ondergaan. Cohen was reeds lang voor de oorlog een vooraanstaande Jood, ik gaf dat al aan. Hij zat in diverse commissies, verzamelde gelden voor de Jodenopvang en was mede initiatiefnemer voor de oprichting, inrichting en situering van het later zo beruchte doorgangskamp "Westerbork". Dat was vóór de oorlog met Joodse gelden opgericht en gold als een modelkamp voor diegenen die vermoedelijk een immigratie-permissie zouden krijgen in een Angelsaksisch land. Dat waren dus de Joden van betere komaf met een goede opleiding. Uiteraard kon destijds niemand voorzien dat het kamp later in de bezetting juist als een transportcentrum zou gaan dienen, oostwaarts, naar de vernietigingskampen.

Na 1942 was het beleid van de Joodse Raad erop gericht de maatschappelijk waardevolle Joden zo laat mogelijk bloot te stellen aan deportatie. Cohen had samen met zijn co-voorzitter Asscher, de bekende diamantair, daar een uitgekiend selectie- en verdragingsstelsel voor ontwikkeld via allerlei stempels en Sperrkarte, die iemand "bis auf weiteres" vrijstelde van voortgezette transporten. Om die stempels en kaarten werd op leven en dood gevochten. Uiteraard. Het beleid is door Jacob Presser, zelf aan die deportatie blootgesteld, na de oorlog tot op het bot afgekraakt want het nam de Duitsers heel wat werk uit handen: de Joden bleken, daar kwam het op neer, zelf de samenstelling van hun doodskolonne te organiseren. Presser schreef de huiveringwekkende monografie, verdeeld over twee kloeke delen, kortweg getiteld "Ondergang". Hij schetste de selectiemethodes en criteria, verweet uiteraard Cohen discriminatie en klassenjustitie en een egocentrische collaboratiepolitiek. De Joodse president van de Hoge Raad, Mr. I.E. Visser, die inmiddels geschorst was in zijn bediening, bestreed Cohen, die daarvan de genius was, dan ook te vuur en te zwaard. Maar het selectiebeleid werkte voor de betere standen uitmuntend. Die gingen het laatst en naar kampen waar een betere behandeling was gegarandeerd: zij konden dus overleven.

Dat betekende dat het Veemgebouw wederom in dienst stond van deze selectiepolitiek: de betere, meer gegoede en deftigere joden kwamen terug. En zij kregen eerder toelating en begeleiding dan Rozetje Brilleslijper uit de Jordaan, wier papa en mama terstond vergast waren en die als alleenreizend weesje terugkwam. De samenstelling van de gefotografeerde groep laat dat zien. Duidelijk springen de

personages eruit, die tot de betere burgerij en de notabelen hebben behoord en weer gaan behoren, nu met medeweten van de Nederlandse overheid. Zij weten zich van aandacht te verzekeren, doen goed hun woordje bij de verhoren en kunnen meteen borgen of garanties verstrekken dat zij zich niet tot de publieke kas zullen wenden voor onderstand en onderhoud. U pikt ze er makkelijk uit. Probeer het maar en kijk naar de stand van de ogen. Wie frank, vrij en onderzoekend de camera inkijkt hoort tot die bovenlaag. Wie het hoofd afwendt, de blik luikt of de oogleden neerslaat, niet. Zo conserveerde het toelatingsbeleid de vooroorlogse standenmaatschappij, het verzuilde verzorgingssysteem en de verworven posities van de notabele klassen. Dat kwam de na-oorlogse kabinetten, te beginnen met dat van Schermerhorn - Drees, goed uit: zij wilden allerm minst "vernieuwing" met een doorbraak van de staatkundige verhoudingen. Zij wilden de vooroorlogse maatschappij herstellen. Dat lukte moeiteloos. Pas in het midden van de zestiger jaren sloeg de uitgestelde revolutionaire vernieuwing toe, maar nu via de baby-boomgeneratie, en op heel andere motieven en grondslagen. Zij wilde vernieuwing te eigen bate, en wel met consumptieve en hedonistische oogmerken. In het Veemgebouw was dat uiteraard ondenkbaar. Daar was weder oppakken van het oude patroon het ultieme. Dat lukte ook. Niet moeiteloos, maar wie tot de geprivilegieerden had behoord kreeg toch aanmerkelijke hulp.

8. (E-I-B 48736)

De (Nederlandse) mensen die ter repatriëring van heinde en verre kwamen toestromen uit het voormalige door nazi-Duitsland beheerste gebied waren niet alleen fysiek en psychisch zwaar onderkomen, ze waren ook opmerkelijk vervuild. Men moet niet alleen denken aan de concentratiekampen of voormalige gevangenisinrichtingen en opvoedingskampen. Er waren hele kunstmatige enclaves ingericht door de etappendiensten van Himmler, de Reichsführer-SS und Chef der Deutsche Polizei, waar de verschillende geallieerde volksstammen die met Duitsland tijdelijk gepacteerd hadden bij elkaar waren gezet om, eveneens tijdelijk, een "rijkje" te vormen. Zo waren er veel Nederlandse boeren en tuinders gegaan, met medewerking van de Duitsers en op basis van arbeidscontract, naar de Oekraïne. Daar waren de Duitsers na de aanval op Sovjet-Rusland twee jaar heer en meester in de tweede helft van 1941 tot en met de eerste helft van 1943 en daar wilden zij "volksnederzettingen" stichten van stamverwante overwonnen volken. Denen, Noren en Nederlanders konden zich aanmelden bij de "Ostlandcompagnie". Dat was een beetje afgekeken van de Verenigde Oostindische Compagnie, de roemruchte V.O.C. van 1602 van de Hollanders en de Vlamingen. Want Himmler, maar Hitler toch óók wel, waren erg gefascineerd door die private commerciële organisatie van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, die zelfstandig oorlog voerde, kaapvaart toestond, zeeroof beging en verdragen sloot. Waarom zouden ze, wat de V.O.C. in Nederlandsch-Indië had gedaan, niet óók kunnen imiteren in dat immense Rusland? Een Duitse V.O.C., maar dan in Rusland en natuurlijk ten behoeve van het Grote Germaanse Rijk. De Nederlanders konden daar dan mooi leiding aan geven.

Er meldden zich duizenden Nederlanders. De Oostlandvaarders. Ze kregen een quasi-militair

uniform aan, met een hoerapet en militaire rangen, en vertrokken massaal via Oldenzaal naar de Oekraïne om daar korencultures, dus grootschalige korenbouwmaatschappijen, te gaan ontginnen: want aan graan had Duitsland veel behoefte. Zo'n beetje conform de grondprincipes van de Javaanse koffiecultures, die Nederland zoveel gewin hadden gebracht vanaf 1830: lees

maar in de Max Havelaar, de "Koffycultures van Nederland" --- Himmler had dat zelfs gelezen. Belangstelling genoeg, want veel Nederlandse boeren en tuinders hadden in Nederland nauwelijks een bestaan kunnen opbouwen ná 1929, toen de economische crisis inzette waardoor de prijzen van agrarische producten kelderden.

En ook die Oostlandvaarders kwamen nu terug, op de vlucht voor Stalins troepen. De Politieke Opsporingsdienst had erg veel belangstelling voor ze. Want deze Nederlanders waren politiek geschoold op Duitse voet. Ze wisten veel bezwarend materiaal over elkaar en over anderen, de Italianen bijvoorbeeld, die óók in de Ukraïne bezettingsdiensten hadden gedraaid voor het Pan-Germanentum. Het waren flinke, gezonde mannen. Maar vol vlooiën en luizen, ongeschoren en met vies lang haar. Voordat de Politieke Opsporingsdienst ze kon ondervragen, werden ze gedouched, ontluisd met lysol en geknipt op massale schaal, dat ook weer besmettingsgevaar voor (mijt) schurft opleverde. Dat gebeurt op de foto op voorgaande pagina. De man met de wat meesmuilende glimlach en wat cynische trek in het gelaat is een inspecteur van de Politieke Opsporingsdienst die zit te wachten tot zijn klantjes min of meer schoon zijn om ondervraagd te worden. Op andere foto's zien we hem met die activiteit bezig. Want de Oostlandvaarders konden veel vertellen. Deze verdachte groep is weinig bestudeerd door de Nederlandse historici. Hun bestaan is voor het nationale zelfbeeld van de Nederlanders lange tijd weinig verheffend geweest.

De groepen met dysenterie, pokken, open tuberculose-aandoeningen, cholera en (vlek)typhus zijn al uit deze wagonladingen afgezonderd op het rangeerterreintje vlak bij de Mathildelaan dat vertakte naar het doorgaande laagspoor op de lijn Eindhoven / Boxtel. Daar werden ze voorlopig in quarantaine gehouden om de volksgezondheid niet te bedreigen. In de bezettingsjaren waren veel volksinentingën geschorst of opgeschort wegens gebrek aan vaccin. Vooral een pokkenepidemie zou desastreus kunnen zijn voor de locale bevolking die toch al vitamine-tekorten had en weinig weerstandsvermogen genereerde. Bij de dysenterie-gevallen was de afvoer van de voortdurend aflopende faecaliën een logistiek probleem apart: er waren in het Veemgebouw nu eenmaal geen massa-latrines. En bij sommigen liep de stofwisseling als erwtensoep langs de spillebenen. De marechaussee verhaalt er walgend van in haar grensbewakingsrelazen.

Op déze foto zien we vermoedelijk directe ontluising door lysolbespuiting. Vooral de beluizing van de te repatriëren personen was hardnekkig en leidde tot vele besmettingen zoals mijtschurft. Trok die eenmaal ook in het beddengoed, de matras en de bovenkleding -- ook al was die net uitgereikt door de Rode Kruisafdeling -- dan was Leiden in last.

In andere hoofdstukken bij deze indrukwekkende fotoserie gaf ik al aan dat in het Veemgebouw kennelijk vogels van diverse pluimage werden bijeengebracht, onderscheidelijk gedreven. De fotograaf is een vakman; de foto's zijn loepzuiver; tevens is duidelijk dat ook hij niet precies geweten heeft wat voor categorieën personen dat hij voor zijn lens kreeg. Hij heeft kennelijk door heel het Veemgebouw gelopen en op verschillende afdelingen individuen in verschillende varianten van staatloosheid, onttakeling en lichamelijke ontreddeering alsmede staten van identificeerbaarheid lukraak op de gevoelige plaat vastgelegd. Hij heeft met de opnames het doel gehad om de procedures van wedertoelating tot Nederland in beeld te brengen. Voor rapportage of ondersteuning van een tekst.

Men ziet een immigratie-ambtenaar een vrouw onderwerpen aan de procedure ter samenstelling van een voorlopig identificatiebewijs. Hijzelf zit er ontspannen en professioneel bij: hij doet accuraat zijn werk, maar voor hem is er verder persoonlijk weinig aan de hand. Hij draagt dan ook een armband die zijn ambtelijke status vastlegt. Hij heeft

net vingerafdrucken genomen. Het flesje met schoonmaakmiddel om de drukinkt weer af te wissen van de papillairlijnen van duim en wijsvinger van de rechterhand van de vrouw die van een voorlopig persoonsbewijs moet worden voorzien staat voor hem. De vrouw is gespannen: er hangt voor haar duidelijk veel af, van dit moment. Ze moet geclassificeerd worden en daarvan hangt de verdere behandeling af. Ze is, vermoedelijk, van Joodse herkomst. Als haar vingerafdrucken genomen moeten worden, heeft ze nog geen Nederlands identiteitsbewijs. Ze komt dus binnen met een algemene D.P. INDEX CARD van de ALLIED EXPEDITONARY FORCE, alleen voorzien van voorlopig registratienummer. Ze is derhalve aangetroffen in een bezettingszone op westelijk voormalig Duits grondgebied, vermoedelijk het Engelse westelijk van de Elbe. Ze heeft een familienaam opgegeven en voornamen. Aan de militairen die haar aantreffen of zelfs bevrijdden. Ze blijft maar kortstondig in Eindhoven en is geboekt voor doorreis, want anders zou men hier, in het Veemgebouw, haar persoonsbewijs niet samenstellen.

Er zijn ook personen die duidelijker te classificeren zijn. Er zit een dokter in deze groep uit de Haagse Pijnboomstraat. Zijn koffer staat onbeheerd in het gewemel: kennelijk is hij administratief in behandeling op het moment dat de foto geschoten wordt. De Pijnboomstraat, dat is de bomenbuurt in het westelijk deel van Den Haag náár de Sperrzone van de wijk Bohemen toe,

dicht bij Loosduinen. Hij is kennelijk gedeporteerd bij de ontruiming van dat stadsdeel ter inrichting van de Atlantikwall dwars door die wijk heen. Maar er moet meer met hem aan de hand zijn dan alleen die dwangverhuizing, want de Duitsers plachten zo iemand niet zomaar naar Duits grondgebied te brengen. Hij moet gearresteerd zijn geweest, wegens een politiek delict gericht tegen Duitsland.

Verder zijn binnengekomen als totally displaced persons: weeskinderen. Er slingeren overal rugzakken, valiezen en tassen rond met een plakkaat "WEESKINDEREN". Ze hebben nog geen eigen naam. Want anders zou er bij staan: Jacob Saligmann of Rozetje Brillenslijper (AMSTERDAM). Ze komen dus uit een kamp en reizen alleen; hun ouders zijn dood. Ze blijven in een groep en worden als groep

afgehandeld. Ze krijgen hier te eten, te drinken, ondergaan een lijfsbewassing en worden vermoedelijk doorgeleid naar een opvanghuis. Ze zitten tussen de volwassenen in, maar die horen tot andere denominaties en komen van elders. Je ziet een jochie op de po zitten, achter hem een bed met daarop achterin een vioolkist. Dat instrument hoort bij een volwassene. Dat kind hoort niet bij de houder of eigenaar van dat instrument: die is niet ter plaatse en wordt kennelijk elders ondervraagd. Hoe komt het, dat hij of zij nog in het bezit is van dat min of meer kostbare instrument? Waarom heeft hij of zij dat mogen behouden? Speelde hij of zij in een orkest en waar en voor wie? De weeskinderen lijken mij van Joodse herkomst, een hunner is alternerend divergent. Dan is het opmerkelijk dat het niet meteen de gaskamer is ingeduwde met de moeder.

Tegenwoordig zijn er enorm veel internationale verdragen ter voorkoming van staatloosheid, ter regulering van de alleenreizende migratoire minderjarige (AMA), ter borging van een verblijfsstatus van politieke vluchtelingen en ter bepaling van een machtiging tot verblijf van ontheemden. Deze verdragen stammen meestal uit de koker van de wetgevende commissie van de Verenigde Naties, de zogeheten International Law Commission (ILC), een soort mondiale raad van state, zogezegd. Ze geven waarborgnormen op voor de vluchtelingen of AMA's, ook als deze hun wil niet kunnen bepalen of rechtsgeldig tot uitdrukking kunnen brengen. Ze zijn afgestemd op de huidige migratoire massastromen, vanuit het zuiden náár het (nog welvarende) noorden, dus vanuit het Midden-Oosten of Centraal-Afrika náár de stabiele noordelijke staten in West-Europa, waarbij de Scandinavische landen en de Benelux favorieten instroomgebieden zijn zowel voor de primaire migranten als de secundaire. De eerste groep is samengesteld uit de vluchtelingen die een politiek vervolgingsverhaal ten grondslag leggen aan hun aanvraag om

toelating. De tweede groep zijn diegenen die aanhaken op de toelating van de primaire migranten uit hoofde van het ideaal van gezinshereniging, gezinsvorming en de stichting van "family life". Artikel 8 van het Europees Verdrag betreffende de Mensenrechten formuleert dat recht op de persoonlijke levenssfeer als een fundamenteel grondrecht voor ALLEN binnen het rechtsgebied van de Raad van Europa. Het aldus gedefinieerde gebied omvat ook dat van de Russische Federatie en de voormalige Oostbloklanden.

Toen Eindhoven in 1945 geconfronteerd werd, al in maart, met de massale migratoire influx via het Veemgebouw waren dat soort verdragen er nog niet. Ik ga daarop hieronder nader in. Want het is redelijk ingewikkeld.

Tegenwoordig vinden we dat iedereen recht heeft op een nationaliteit. En we vinden ook, dat staatloosheid niet moet kunnen voorkomen, ongeacht de vraag of het desbetreffend individu eigenlijk wel prijs stelt op een bepaalde nationaliteit --- het blijkt steeds vaker dat dat niet zo is. Wel wordt aanspraak gemaakt op het recht een bepaalde religieuze denominatie te claimen, maar niet om daarbij een bepaalde nationaliteit te hebben of te genieten. Men wenst bijvoorbeeld als Salafist of Soenniet erkenning, maar niet als Arabiër of Syriër. Verder wordt polypatriditeit -- dus het hebben van meer dan één nationaliteit per persoon -- in het West-Europese recht doorgaans als onwenselijk gezien terwijl dat in het Aziatisch rechtsmassief vaak geen problemen geeft. De reden is dat in het West-Europese recht die nationaliteit de nationale collectieve sector opent en recht geeft op voorliggende voorzieningen, subsidies en onderhoudsplichten, terwijl dat in de Aziatische rechtsruimte niet het geval is.

Dat was allemaal nog niet aan de orde in 1945. Het nationaliteitsrecht was nauwelijks ontwikkeld, mensen stelden minder prijs op een nationaliteitsbewijs en staatloosheid werd vaak niet als probleem gezien. Pas met de Koude Oorlog en de afscherming van de Oostbloksfeer en de Westbloksfeer, de mondiale erkenning van de universele nationale dienstplicht ter landsverdediging en de ontwikkeling van de collectieve zekerheidssector op basis van territoriale belastingplichtigheid werd dat fundamenteel anders. Bedenk, dat in 1945 geen aanspraak op algemene bijstand voorhanden was in Nederland en dat weeskinderen zonder nationaliteit ook nationaalrechtelijk veelvuldige verschijnselen waren. Zij waren aangewezen op particuliere charitativiteit, waarbij de confessionele zuil die zich de AMA aantrok beslissend was: de overheid wilde ervan af zijn. Daarom bleken veel Joodse kinderen, als AMA inkomend, later katholiek van confessie te zijn, zulks in flagrante strijd met wat de nagekomen familie wilde. Indien de natuurlijke moeder nog opdook, kon deze claimen wat ze wilde: het kind was vervreemd, vrijgegeven en keerde niet in die ouderlijke macht terug. In de zestiger jaren zou dat tot tal van familierechtelijke procedures leiden, waarbij de AMA inzet was, als gold het een ingewikkeld balspel.

De vraag kun je niet onderdrukken: wat zou er toch in vredesnaam van deze kwetsbare wezen geworden zijn? Veel mensen hebben niet zo'n prettige jeugd gehad. Veel mensen kunnen dat hun vader of moeder of allebei verwijten. Maar deze kinderen zijn getuige geweest van een gigantische grote volksverhuizing, geënceneerd op basis van een waanzinnige ideologie van losgeslagen volwassenen. Mensen die opzettelijk intentioneel slecht wilden zijn. En daarbij de

kinderziel natuurlijk niet respecteerden. Deze kinderen weten nog niet wat ze hebben meege- maakt en welke slechtheden ze hebben doorstaan. Dat komt straks in ze los als ze ouder worden en woorden krijgen om hun ervaringen in onder te brengen. Als zwarte bellen vol ervaringen langzaam omhoogstijgend uit troebel modderig water, die boven de oppervlakte van het bewustzijn dof ontploffen, geluidloos bijna. Vaag zullen ze zich het Veemgebouw herinneren. Als een galmende ruimte. Vol vale gestalten, stinkend naar bederf, ouderdom en angst. Zich ver- dringend bij een theeketel. De Grote Mensen. Die niet te vertrouwen zijn.

Waarschijnlijk is de rechthebbende op de koffer op de volgende pagina in de buurt. Het rant- soen Zweeds wittebrood dat net is uitgereikt en de mok met lauwe thee staan in de buurt van de bagage, als een soort non-verbale claim: "Kijk uit, ik leef nog, ik ben ook in de buurt." Vaak was het anders. En ook dat hing af van het tijdstip van binnenkomst: was dat vroeg in maart in 1945 of zijn we al in 1946? De Amerikaanse Soldaten waren geen transportarbeiders en ook geen reisleiders en waren vriendelijk maar verder ongenueanceerd bij de afdoening van de transporten. Ze waren in Duitsland om te vechten en ze vonden dat de Europeanen, met al hun kapsones, er een rotzootje van gemaakt hadden. Daar waren ze dan weer, de Amerikaanse GI's, om de kluwen elkaar uitroeiende Europeanen uit elkaar te plukken, net als hun vaders in 1917

die op den duur net zo de pest hadden gekregen aan de Britten en de Fransen als de Duitsers, zij het, dat de Fransen duidelijk met typische Gallische ar- rogantie alleen maar inte- resse hadden gehad in wat de Amerikanen voor hun konden doen en nooit eens, wat de Fransen voor hun Transatlantische hel- pers konden betekenen. En nu was het weer zo, al- leen hadden de Duitsers

ook nog eens een groot aantal massavernietigingskampen met enge besmettingshaarden opge- zet, die de Amerikanen vervolgens mochten ontruimen.

Alles wel door elkaar heen gepleurd op de eindeloze goederenwagentransporten, die eerst door de Franse bezettingszones heen denderden en daarna naar dat rare Holland, dat zichzelf ook niet eens had kunnen bevrijden. Je weet wel, Amsterdam, met als hoofdstad Kopenhagen. Waar Philips zat. Zo'n koffer, met onleesbaar etiket of plakkaat (dat onderweg vaker kwijt raakte dan niet) raakte veelvuldig op drift want de eigenaar was niet te achterhalen bij de diverse over- stapplaatsen en wisselpunten. Die moest alert blijven op de koffer, maar als hij zwak, ziek of misselijk was, dan viel dat, gegeven het gedrang bij de stationslatrines, beslist niet mee. Deze doctor Speijer moet naar de Vruchtenbuurt in Den Haag, een nette burgermansbuurt voor de hogere ambtenaar of de betere middenstand. Veelbetekenend is dat de eigenaar van de koffer

er belang aan heeft gehecht dat zijn gepromoveerd-zijn als academicus door iedereen kan worden onderkend. Hij verwacht dus een betere afhandeling van zijn transportbeweging daardoor: want anders zou hij dat niet doen. Haagser kan niet: in de buurt van Speijer worden de kriel-aardappelen in een vioolkist door de leverancier aangeleverd en de boterhamworst wordt in doorzichtige plakjes op het lunchbrood belegd. Toch kan Dr. Speijer het transittransport vergeten: op het moment van aankomst zal geen trein hem naar Den Haag brengen, want het spoorwegwezen ligt in Holland op zijn gat. Door de spoorwegstaking die Holland al vier maanden in barre hongersnood onderdompelt: twintigduizend mensen zullen direct aan hongeroedeem sterven. Dr. Speijer, een vroegaangekomene, gelet op zijn transportnummer, zal dus langer in het Eindhovense Veemgebouw moeten blijven dan hij dacht. Dat zal hem moeilijk vallen, maar te eten krijgt hij wel. Dat zal niet het geval zijn met de doorsnee-bewoners van de Abrikozenstraat, waar velen de zomer niet zullen halen, omdat oedeem, eenmaal ingetreden, niet makkelijk te bestrijden is.

10. (E-I-B 48747)

Vrijwel iedereen die in het Eindhovense Veemgebouw verblijf hield in afwachting van zijn aanvraag om toelating in Nederland was "documentloos". Op dit eigenste moment in 2017 is dat een voordeel, hoe paradoxaal dat ook is. Want een documentloze vreemdeling of onidentificeerbare is technisch gesproken onuitzetbaar. Volgens het moderne internationale recht mag een staat iemand alleen uitleveren, uitleiden, uitzetten of terugleiden als de toelating van de betrokkene "gewaarborgd" is in het land of de staat waarheen de vreemdeling gedwongen verwijderd wordt. Neem Marokko. Dat hoeft alleen te accepteren dat iemand uit Nederland daarheen uitgezet wordt, als Nederland ten genoegen van die staat aannemelijk kan maken dat Marokko verplicht is deze persoon tot zijn grondgebied toe te laten. Over het algemeen kan dat bewijs van de verplichting tot wedertoelating alleen geleverd worden als Nederland een gecertificeerd Marokkaans nationaliteitsbewijs kan laten zien aan de Marokkaanse grensbewakingsautoriteit in Marokko. Doorgaan is dat een Marokkaans paspoort, een Marokkaans ID-bewijs, een door de Marokkaanse overheid afgegeven machtiging tot voorlopig verblijf of een Marokkaans visum. Wat doet dus iemand uit Marokko, die in Nederland illegaal wil verblijven en daardoor Algemene Bijstand wil genieten? Hij maakt zijn officiële Marokkaanse grensoverschrijdingsdocument kwijt. Hij spoelt het door de WC. Hij steekt het in brand. Hij gooit het, onder de ogen van de Marechaussee in de papierversnipperaar. Nederland kan hoog en laag springen: die Marokkaan raakt het als verblijfsstaat dan niet meer kwijt. Dat is algemeen bekend in het land van de illegale migratiestromen, met name bij mensensmokkelaars. Hun advies aan Marokkanen, Syriërs, Algerijnen en Afghanen is dan ook: spoel uw papieren meteen door de plee of gooi ze in zee, terstond nadat uw vliegtuig is opgestegen of uw schip heeft losgegooid. Een lucratief advies. Vooral in Nederland.

In 1945 was dat allemaal heel anders. Je moest kunnen bewijzen dat je "toelatingsgerechtigd" was tot Nederland. Dus moest je een paspoort of een machtiging tot voorlopig verblijf kunnen laten zien. Ook als je kennelijk Nederlander was, je sprak duidelijk Nederlands met Amsterdams dialectisch accent, je kon een arbeidskaart afgestemd op de Nederlandse werkverruiming laten

zien of een Nederlands treinabonnement: je kon Nederland niet in. Waar bleef je dan? Dat was de Nederlandse overheid eigenlijk een zorg. Dat was zo geregeld bij een aanvullende circulaire

van de Rooms-Katholieke minister Carl Maria Goseling uit 1937. Goseling was toen minister van justitie in het vierde kabinet Colijn. Hij kreeg in 1937 te maken met duizenden joden die nazi-Duitsland ontvluchtten, mede wegens de pogroms die de Duitse minister van Propaganda Joseph Goebbels daar organiseerde. De Reichskristall-nacht was daar een schrijnend voorbeeld van. Goebbels liet toen alle grote winkelruiten in de grotere Duitse steden aan gruis slaan, zogenaamd uit spontane volkswoede tegen de joden, omdat een Poolse joodse immigrant de Duitse ambassadeur Ernst vom Rath had neergeknald op de consulaire afdeling van de Duitse ambassade in Parijs. Nederland gold als neutraal en tolerant en kende geen rassenvraagstuk. Dus duizenden Joodse middenstanders meldden zich aan de Nederlands/Duitse grens. Goseling weigerde iedereen toelating. Zondermeer. Alleen bij een machtiging tot voorlopig verblijf door de Nederlandse consulaten afgegeven, kwam je erin. De circulaire hoorde als bijlage bij de Vreemdelingenwet-1847 en het Vreemdelingenbesluit 1918 en gold in 1945 in het Veemgebouw nog steeds. Daarom kijkt deze man zo wanhopig. Want de machtiging was natuurlijk niet in zijn bezit en paspoorten waren nooit afgegeven. Hij moest BEWIJZEN dat hij Nederlander was of verblijfsgerechtigd tot Nederland, en niet, zoals bij de hypothetische Marokkaan in het spiegelbeeldig geval in het Veemgebouw, was er een rechtsplicht ten laste van Nederland om te BEWIJZEN dat Duitsland (of Marokko) hem volkerenrechtelijk terug moest nemen. Dat had trouwens de betrokkene niets opgeleverd: bij terugleiding was hij doodgehongerd.

De USA had wel ID-kaarten afgegeven. Ook aan deze wanhopig kijkende eenzame man, die vermoedelijk rond de vijftig is. Hij ziet er bejaard uit, maar dat is schijn: zijn kleding is ouderwets en bovendien heeft hij een hem verleppende barre toch en een rampzalig verblijf achter de rug. Hij heeft een kartonnetje met een eigenhandig ingevuld rubriekje personalia, een stempeling van de bezettingszone en een rangnummer van afgifte waaruit je kunt afleiden wie hem als eerste verhoorde. De USA had daarvoor screeningsofficers in haar zone, maar sprak de betrokkene geen Engels, dan ging de betrokkene door naar de Franse zone. Daar verstond óók niemand hem. Dat interesseerde de USA geen moer. De USA wilde haar soldaten ontlasten. Die moesten versneld gedomobiliseerd worden. Frans, dat was een Europese taal, deze vent was vermoedelijk Europeeër, dus hij moest maar zien dat hij zich redde met handen en voeten. De USA-militairen waren die Europeanen ook spuugzat, op een gegeven moment. Ze deden maar moeilijk en spraken geen slang zoals een normaal mens en vreten de rations ook al niet, omdat er varkensvlees door zat. En maar oorlogje voeren, dat konden ze! Aldus werd een doorlatings-permit naar de Franse zone in de USA-kaart geknald en kregen de Fransen de lastpost doorgeschoven mét ID-card om de nek.

Maar die ID's bonden alleen de intergeallieerde bezettingsautoriteiten, niet de Nederlandse grensbewakingsautoriteit: de Koninklijke Marechaussee. Het duurde tot 1965 totdat de circulaire-Goseling werd ingetrokken. Bij nieuwe tijdelijke regeling voerde het Militair Gezag (ook al weer:) tijdelijke verblijfspassen in 1946 in, omdat het het Veemgebouw wilde ontlasten. Maar die konden geen "toelating" borgen aan de houder. "Toelating", dat is: "officiële instemming met het bestendig verblijf van de houder binnen het Koninkrijk der Nederlanden". Die instemming houdt in, dat de overheid een zorgplicht aanvaardt voor de toegelatene: hij mag verblijven en heeft recht op onderhoud en voorliggende voorzieningen zoals huisvesting, maar ook onderwijs, medische zorg etc. Het verschil tussen "toelating" als rechtshandeling en

"toegangsverschaffing" als feitelijke handeling was in 1945 op basis van de Circulaire-Goseling heel scherp. "Toegang" is een feit: je bent in Nederland. Maar dat houdt uiteraard niet mede in dat de overheid dat feit ook billijkt, aanvaardt en er rechtsgevolgen aan wil verbinden in de vorm van zorgplichten. Bij "toelating" stemt de overheid met het verblijfsfeit positief in. Tegenwoordig worden deze twee dingen in de Vreemdelingenwetgeving niet goed uit elkaar gehouden. Maar in het Veemgebouw wel. Wie wel "toegang" genoot, maar geen "toelating" was dus de sigaar. Zoals, vermoedelijk, deze man.

Het betreft hier een slaapzaal, conversatieruimte en dagverblijf. De bedden, beschikbaar via de Nederlandse Afdeling van het Rode Kruis, staan dicht op elkaar. Er zijn geen schotten of afsluitende gordijnen. Op de bedden moet ook de maaltijd geserveerd worden, luchten geschiedt in ploegen of onder bewaking, maar niet buiten een afgeschermd terrein. Het Militair Gezag is op papier de baas, maar

penitenciaire ervaring of ervaring met gevangenisregimes heeft het niet. En al helemaal niet met internaten, verpleeghuizen of logiesoorden. Dat kan ook niet, het zijn burgers die ineens kapitein of majoor zijn geworden, maar meestal kantoorfuncties hebben of hadden bij overheden, bedrijven of nutsdiensten. Veel juristen met weinig empathisch vermogen, gesteld op hun ineens aangewaaide hoge rang. Zo nu en dan komt zo'n majoor eens kijken. Hij stelt dan op prijs dat de hele zaal eendrachtig oprijst en hem beleefd groet bij de rang. Bij mannen wil hij dat ze in de houding springen, kan het zijn met hakkengeklap, maar bij de vrouwen stelt hij niet dergelijke hoge eisen van uiterlijk eerbetoon. Die hebben ook niet de juiste schoenen en lopen soms op scheefgelopen trijpen pantoffels. De marechaussee is feitelijk de regiembepaler. Maar die is zelf bestendig gekazerneerd en stelt dus niet zulke hoge gezelligheidseisen. Er zijn veel vrijwilligers, die koffie en thee brengen, verbandzwachtels aanreiken om de open wonden op de voeten te bepleisteren en het laatste nieuws vertellen. De geallieerden rukken op, maar Duitsland geeft zich nog altijd niet gewonnen. Dat dachten deze vrouwen al. Ze hebben het aan den lijve ondervonden. Moedeloos trekt een moeke de sok maar verder uit, om straks toch een bol sajete te hebben waaruit ze een sjaal kan breien, want dit gaat lang duren. Post komt niet, want niemand weet waar iemand zit of verblijft en bovendien is er geen reguliere bestelling mogelijk, ook niet in Eindhoven, al is het bevrijd.

12. (E-I-B 48039)

Veel van de getransporteerden leden aan ziektes, waarvoor de noodzakelijke medicinale voorzieningen niet voorhanden waren. De marechaussees die men zo nu en dan ziet op de fotografieën zijn in het Veemgebouw aanwezig als "grensbewakingsautoriteit" die de identiteit en de herkomst van de te repatriëren persoon moet controleren. Niet, dat er een grens wás, die door het Veemgebouw liep. En ook was het Veemgebouw niet tijdelijk extraterritoriaal terrein, ook al werd dat vaak gemeend. Want er waren ineens rood-witte slagbomen opgesteld en er waren doorlaatposten. Maar wat er wel was, waren: "grensbewakingsactiviteiten", uitgeoefend door het koninklijk Wapen tijdelijk belast met mobiel vreemdelingentoezicht ingevolge de Vreemdelingenwet. Je kunt het Veemgebouw in deze periode vergelijken met de transitruimte op een internationale luchthaven als Schiphol Airport. Ook daar heeft de marechaussee vergaande grensbewakingsbevoegdheden en kan het personen beletten hun "landinwaartse beweging" verder te voltooien. Het kan dan constateren dat de vreemdeling geen toelating tot Nederland geniet omdat hij of zij geen verblijfsstatus heeft. En dat kan dan weer verschillende redenen hebben, bijvoorbeeld omdat het "vluchtrelaas" ongeloofwaardig of onvoldoende is. Daarbij is die marechaussee op dat moment niet gebonden aan het normale wettelijk bewijsrecht en een enkele loslippige mededeling kan al veroorzaken dat de vreemdeling afgezonderd wordt en bij de toegangsverschaffing "gestuit" wordt. Aldus reeds de Vreemdelingenwet-1965, maar ook die van 1847. En ook die van 2000, al was die natuurlijk in geen enkel onderdeel toepasselijk destijds.

De vreemdeling moet zich dan ophouden voor voor-
gezet verhoor en dat kan
weken en zelfs maanden
duren. Al die tijd moet hij
of zij in die transitruimte
verblijven. En dat is "vrij-
heidsbeneming" van
overheidswege. Detentie
dus, en daarop zijn weer
verschillende verzorgs-
plichten voor de overheid
toepasselijk: de gedeti-
neerde moet goed ver-
zorgd en gevoed worden,
hij mag niet in zijn grond-

rechtsuitoefening gefnuikt worden tenzij dat voor de uitvoering van de detentie volstrekt noodzakelijk is, en die detentie mag niet het karakter aannemen van opzettelijke leedtoevoeging.

Daar had het Nederlands Militair Gezag (MG) de overkoepelende autoriteit die hier finaal verantwoordelijk was, allemaal tevoren geen rekening gehouden. Het improviseerde maar wat. Dat moest het ook, daar kon het echt niets aan doen. Ike Eisenhower was weer via het SHAEFF

verantwoordelijkheid voor wat het MG deed en Washington -- en niet Den Haag -- was verantwoordelijk voor Ike als Supreme Commander. Gelukkig maar, dat het niet "Den Haag" was: de ambtenarij daar had geen idee van de toestanden en taferelen waar het mee geconfronteerd zou worden. Washington had al op de Philippijnen en Malakka de penitentiaire verantwoordelijkheid moeten nemen voor honderdduizenden Japanse krijgsgevangenen en ontheemden en had dus wel enige ervaring. De Britten hadden zulks in Noord-Afrika óók opgedaan, die ervaring, vooral betreffende de honderdduizenden Italianen die zich in het schroeiende woestijnzand hadden overgegeven aan de Britse Afrikatroepen. Maar de Nederlanders niet. De weerkerende te repatriëren personen leden vaak aan oedeem en oedematische syndromen, waaronder vooral dysenterie en avitaminose. Veel stofwisselingsstoornissen. En het Veemgebouw was nu eenmaal niet voor bestendig woonverblijf ingericht en ook niet voor voortgezette detentie. Vanaf het afrangeren van de goederenwagens in Eindhoven terzijde van het doorgaande spoor waren de grensbewakingsautoriteiten, dus de Nederlanders, eindverantwoordelijken. In een leeggeroofde staat die voor de eigen bevolking niet eens genoeg te eten had. Kun u zich de stank voorstellen die dit tafereeltje beheerste? En het onderling basale giftige wantrouwen? Want velen waren beslist niet schoon op de graat. Anders hadden ze het echt niet overleefd: die tocht, dat verblijf in Duitsland, de voedselschaarste onder de dwangarbeiders en kampbewoners. Daarom kijken deze mensen zo beducht, wantrouwend en behoedzaam. En echt niet alleen naar de fotograaf.

Wat mocht de vreemdeling, die in zijn "landinwaartse beweging" gestuit werd, precies dan wel aan grondrechtsuitoefening practiseren binnen het Veemgebouw? U zult begrijpen, beste lezer, dat bijna geen van de in het Eindhovense Veemgebouw vertoevende particulieren die aldaar detentie genoot op de gedachte kwam om zichzelf die vraag te stellen. De gemiddelde adspirant-repatriant was al blij dat hij het er levend van af gebracht had, dat hij was aangekomen in het veilige Nederland en dat hij aanstonds, binnen redelijke verwachting zij het vaak op termijn, een verblijfsrechtelijke status kreeg. Hij wilde terug naar zijn woonplaats, naar zijn huis, naar zijn familie. En naar zijn betrekkingen, zoals zijn onderneming of zijn arbeidsplaats. Hij zou er achter komen, dat hij wel toelating kon krijgen, maar dat hij verder schier als ongewenst vreemdeling behandeld zou worden. In zijn huis zaten andere mensen en die waren niet bereid zijn rechten als voormalige bewoner te erkennen. Hij moest daar dan vaak de wantrouwige politie bij halen, die echt niet zat te wachten op een opdracht tot gedwongen ontruiming en lijfsdwang. Op de kantoorplaats, in het ambachtslocaal of op de werkomgeving in haven, industrie of ambachtelijke nijverheid stond een ander te timmeren, te lassen of te meten, gieten of sleutelen. De baas herkende de repatriant maar nam hem niet terug. Op de burelen van de ambtenaren-instellingen of de kantoren was het niet anders.

Alleen geschoolde mensen stelden zich de vraag, wat ze vanuit het Veemgebouw alvast konden doen om hun verblijfspositie straks te beveiligen. En één hunner was al aanstonds Prof. Dr. David Cohen, de voorzitter van de Amsterdamsche Joodsche Raad, die centraal voor heel Nederland de massadeportatie van de joden mede had voorbereid en uitgevoerd, tot aan de gaskamer toe. Cohen was hoogleraar aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam geweest en wilde die leeropdracht terug. En hij was onderweg naar Eindhoven al herkend door medereizigers in de goederentreinen. Hij wist verder dat in Nederland er velen waren die dachten met hem een

appeltje te schillen te hebben. Hij was dus, juridisch onderlegd als hij ter dege was, er op voorbedacht alvast zijn verdedigingsverhaal hier in het Veemgebouw uiteen te zetten aan de Politieke Opsporingsdienst en vooral aan de grensbewakingsautoriteit en daartoe raadslieden te ontbieden. Verder wenste hij telefoongesprekken te kunnen voeren met dat oogmerk en contact met regeringsautoriteiten. Hij wist bezwarend veel van de secretarissen-generaal van Handel, Nijverheid en Economische Zaken, Binnenlandse Zaken, en Justitie en was verdomd goed op de hoogte van de collaboratie van rechterlijke macht, Openbaar Ministerie en vooral de Hoge Raad der Nederlanden. Hij kon dus meteen aan de slag. En deed dat ook, met verbazend veel vrucht, zoals Abel Herzberg maar ook Presser ons weten te verhalen. Ook dat is een interessant verhaal uit Eindhoven. Aardig om eens uit te diepen. Maar niet op E-I-B. Dat moet een beeldbank blijven. Geen encyclopedie van de historia interna Eindhovenensis.

13. (E-I-B 50661)

Nederland was bij de bevrijding in mei 1945 bijna failliet. De Duitsers hadden het leeggeplunderd en verder was er door toedoen van de secretaris-generaal van het departement van Handel, Nijverheid en Economische Zaken, Dr Max Hirschfeld, een volkomen integratie ontstaan tussen de Duitse economie en de Nederlandse. De Nederlandse geldmarkt was volkomen verziekt door Duitse Reichskredittescheine en Duitse Rijksmarken, maar ook door de valuta afkomstig uit de staten met wie nazi-Duitsland economische associatieovereenkomsten had gesloten, zoals Italië, Hongarije en Roemenië. Daarbij kwam nog de massale repatriëring van voormalige kolonials uit Nederlandsch Indië die hun Javaanse munten, muntbiljetten en toonderpapieren meebrachten en in openbare circulatie dreigden te brengen na de capitulatie van Keizerlijk Japan. Al aanstond werd ingezien door de minister van financiën Piet Lief tinck uit het kabinet Schermerhorn-Drees dat omvangrijke geldzuivering noodzakelijk was. Alle gangbare bankbiljetten en munten die door deze associatieovereenkomsten aangenomen moesten worden als officiële nationale valuta moesten worden ingeleverd per 26 september 1945 om daarna vervangen te worden door nieuw geld dat weer wél door de Nederlandse Bank gega-

randeerd zou kunnen worden naar ruilwaarden. In één week tijd zouden de Nederlanders rond moeten komen van één nieuw tientje, het befaamde, maar ook wel beruchte "tientje van Lief tinck". Daarna zou men de toonderrecepts mogen aanbieden voor het ingeleverde "oude" geld dat voordien pasmunt was geweest, maar dan zou men de herkomst van dat

oude geld nauwkeurig moeten omgeven aan de kassier die met de omwisseling van het receipt belast was. In de nieuwe valuta uiteraard. Daarmee zou men de winsten van de oude zwarthandel kunnen uitzuiveren en dus het betalingsverkeer kunnen saneren, op basis van een aan het eind van die week vast te stellen ruilvoetverhouding in gouddollars, goudponden of de Poincaré-goudfrank. Dus niet in Rijksmarken: de Duitse staat had opgehouden te bestaan.

Hier zien we, dat onze Piet óók gedacht had aan de centrale repatriëringscentra. Dus ook aan het Eindhovense Veemgebouw. Jammer was weer wel dat Piet bonje had met Generaal Kruls, de bevelhebber van het Militair Gezag. Dat Gezag, dat ook de baas was in het Veemgebouw en de ingeleverde muntspeciën beheerde en ter omruiling moest aanbieden aan Piet en zijn bank. Piet ruilde niet makkelijk om in dit geval en deed heel veel moeilijk. Niet omdat hij vond dat Kruls het als generaal beroerd deed. Maar omdat Kruls ronduit schofterig gescheiden was van de eerste vrouw waarmee hij in de echt verbonden was geweest en waarmee Piet weer innig bevriend was. Een vechtscheiding, waarbij Kruls zich heel wat permitteerde. Iets wat Piet hem bepaald euvel duidde. Het valt te vrezen dat daarvan niet Kruls, maar de braverds die hierboven hun muntjes en oude bankbiljetten staan in te leveren de dupe zijn geworden. Zo gaat het in de (wereld)politiek altijd.

14. (E-I-B 48742)

De grote klacht van de ontheemde repatrianten is geweest dat de Nederlandse centrale overheid zo verdomd weinig had voorbereid op logistiek niveau om de terugkeer, opvang, bestendige huisvesting en resocialisatie van de gedeporteerden, krijgsgevangenen, gedetineerde gearresteerden, gegijzelden en gedwongen tewerkgestelden mogelijk te maken. Er was wel een omvangrijk "Bureau Terugkeer" opgezet in Londen. Maar dat had alleen de zorg voor de centrale ambtelijke diensten van de Londense regering in ballingschap. De regering moest zo snel mogelijk haar bureaucratische ritme kunnen hervatten, mede om te waarborgen dat "de communisten" de macht niet zouden grijpen in het ontredderde Nederland, wankelend op de afgrond van het staatsbankroet. Daar waren minister-president Gerbrandy, minister van verkeer en waterstaat van Lith de Jeude en minister van buitenlandse zaken van Kleffens bijzonder benauwd voor. De communisten hadden zich in de bezettingsperiode van hun manmoedigste kant laten zien, genoten grote faam bij de lokale bevolking wier lot zij als verzetsstrijders hadden

gedeeld en hadden zich politiek nimmer gecompromitteerd. Dat kon men van geen der traditionele regeringspartijen gewagen. En zeker niet van de confessionele partijen. Zouden er aanstonds directe verkiezingen uitgeschreven worden, dan zouden de communisten wel eens een formatie van een kabinet kunnen tot stand brengen. Dat moest met alle macht voorkomen worden, desnoods door geen verkiezingen te houden, en daarop was alle regeringsinspanning gericht.

De regering kon zien aankomen dat honderdduizenden zouden willen terugkeren naar hun vaderland terstond na de integrale capitulatie van Duitsland op de Lünenburger Heide. Zij kon daarvoor de logistieke maatregelen ambtelijk voorbereiden en gelden reserveren. Maar zij liet dat na. Deze ontheemden, die we hierboven in al hun deerlijke desolaatheid zien, moesten soms meer dan anderhalf jaar wachten voordat ze konden terugkeren naar het huis en haard als dat er nog was en als dat nog beschikbaar was. Een van de meest militante verzetsstrijders, Pim Boellaart, die als Nederlands artillerie-officier in krijgsgevangenschap had verkeerd en als politiek delinquent van concentratiekamp naar concentratiekamp was verplaatst heeft zijn wrok en frustratie tot op hoge leeftijd nauwelijks kunnen verduwen. Zijn biografie, geschreven door Jolanda Withuis (die haar afkeer van deze koningsgezinde rechtse bal niet onder stoelen of banken weet te steken) doet het duidelijk uitkomen. Het Nederlandse Rode Kruis had nog geen vrachtwagen beschikbaar voor de officieren. Boellaart moest zelf maar vervoer gaan regelen; hij kon dat, want hij kon zich nog verplaatsen, was niet psychisch gedesoriënteerd geraakt (zoals zo velen) en was ook niet gehospitaliseerd geraakt door zijn jarenlange detentie en onderwerping aan het straffe kampregiem. Hij was ondernemend en stond binnen een paar weken voor Prins Bernard persoonlijk, omdat hij nauwe banden had met het Koninklijk Huis. Maar wie kon daarop bogen? Deze mensen uit het Eindhovense Veemgebouw zeker niet. Boellaart raakte nog geëmotioneerd door de herinnering aan zijn ontvangst door minister van Lith de Jeude, nog in diens capaciteit van interim minister van Oorlog. Deze autoriteit was op de afgesproken tijd en plaats nog niet van zijn copieuze lunch teruggekeerd. Hij arriveerde, duidelijk in een walm van uitmuntende cognac, overzag de vale gestalte van Boellaart die niettemin aansloeg en een kranig saluut bracht, stak een corona van de Heeren van Ruysdael op, en sprak, met een hakbeweging de lucifer uitslaand: " Jááá, dááár bent u dan, kapitein. Nááár heeft u het gehad, hè, hééél nááár." Maar een suffisante vrachtwagen met persoonsaccomodatie zat er niet in voor de kapitein die zijn maats wilde gaan ophalen uit Duitsland. Maar tijd om ruzie te gaan maken met het Militair Gezag, dat had de minister wel.

Jaren heeft het geduurd voordat de Raad voor Rechtsherstel de civielrechtelijke claims van te repatriëren personen in kaart had gebracht en erkend. Want velen keerden terug en merkten dat huis, baan en banksaldo ingepikt waren door anderen en dat van restitutie of compensatie geen sprake kon zijn. Deze mensen die hier in het Eindhovense Veemgebouw gefotografeerd zijn stonden aan het begin van een lange administratiefrechtelijke lijdensweg. En wat er van de kindertjes geworden is? Dat wilt u niet echt weten.

15. (E-I-B 50671)

Nadat de geallieerden Nederlands grondgebied hadden bereikt in september 1945 trad een geheel nieuwe rechtstoestand in voor dat "bevrijde" gebied. Het gold immers, ingevolge het Landoorlogreglement-1907, als "bezet gebied" ("territoire occupé"), maar nu niet bezet door de vijandelijke Duitse militaire troepen, maar door de bondgenootschappelijke legerafdelingen van de Verenigde Staten van Noord-Amerika en die van het Britse Gemenebest ("the commonwealth of nations") waaronder, wat Nederland betreft, de Canadese legerafdelingen weer de belangrijkste waren.

Nu is het zó, volkerenrechtelijk bekeken, dat deze rechtstoestand meebrengt dat de bevrijdende bezettingstroepen hun eigen nationale recht meebrengen. Dat is toepasselijk op de eigen Legerstroepen, maar óók op de begeleidende troesdiensten, de volgende etappediensdiensten en de menagediensdiensten en fourageurs. De vreemde Legerafdeling in het conflictgebied is "exempt" aan de territoriale rechtsorde. Ze is daarvan uitgezonderd. Zolang de staat van oorlog voortduurt heeft

iedere gesloten Legerafdeling zijn eigen militaire recht en zijn eigen burgerlijke recht, voor zover dat militaire recht daarheen verwijst of zulks toelaat. Het territoriale, nationale, recht van de bezette staat is dus voorlopig niet toepasselijk. Dat is zo'n beetje de regeling van dat Landoorlogreglement-1907, dat tot stand kwam via de Tweede Haagse Vredesconferentie in

1907. Dat is trouwens nog steeds zo: maar nu ingevolge, bijvoorbeeld, het NAVO-STATUSverdrag van 19 juni 1951 Tractatenblad 1953 Nr 10.

Dat hield nu mede in dat het Militair Gezag, dat viel onder de verantwoordelijkheid van SHAEF (Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces [in Europe]) dat in Brussel zetelde uitvoering moest geven aan de militaire USA-voorzieningen met betrekking tot medische zorgverschaffingen in het gevolg van SHAEF-troepen. De USA-standaarden waren plichtmatig, zolang het ging om voorzieningen, die ter beschikking kwamen onder de verantwoordelijkheid van SHAEF. Het Militaire Gezag (MG) noemde zich wel Nederlands, het droeg ook Nederlandse parafernalia op pet, mouwen, schouderpassanten en manchetstukken, maar het waren internationaalrechtelijk Amerikaanse of Britse (onder)officieren, soldaten en burgerlijke onderhebbers, behorende tot de SHAEF-etappe. Het MG legde beslag op het Veemgebouw, maar ten behoeve van SHAEF. En het moest dus de SHAEF-statusregelen volgen, ook voor de medische behandelingen, óók al waren Nederlandse artsen, artsennijkundigen, verplegers en ondersteunend

personeel doende binnen het beslagen terrein. Dat was in de lagere regionen weer niet voldoende doorgecommuniceerd. De USA-medische militairen vonden de Eindhovense medici en hun personeel maar viezerds, die het met de hygiënische voorschriften niet nauw namen, verkeerde verbindingsweefsels en verbanden toepasten, veel te laat en te weinig medicatie toepasten en vooral verkeerd omspringen met de koortsthermometers die de Amerikanen oraal aanlegden en de Nederland in ano, dus in de kont. Bij controles kwamen daar moeilijkheden van, vooral als eerst het treinpersoneel in aanraking was geweest met USA-GI's, die vervolgens constateerden dat de passagiers leden aan open TBC, mijtschurft, dysenterie, cholera, typhus etc. Besmettelijke ziekten dus, waartegen de Eindhovenaren niet adequaat genoeg optraden terwijl in de omgeving zoveel USA-militairen gelegerd waren. Bij de Britse troepen waren deze positieve medische jurisdictieconflicten wat minder. Dat kwam, als dus SHAEF, omdat Britten net zulke viezerds waren als de Nederlanders: aanverwant volk, nietwaar. Zo beleven de ras-sentheorieën van de nationaal-socialisten toch merkwaardigerwijze virulent.

16. (E-I-B 48738)

De ontheemden of "displaced persons" werden voorzien van voedsel, medicijnen en kleding op locatie door een speciaal agentschap van de Verenigde Naties, die echter nog opgericht moest worden bij de Declaration of San Fransisco in 1945. De Amerikanen waren er al spoedig van doordrongen dat Nazi-Duitsland ongeveer elf miljoen niet-Duitsers herbergde, die direct na de capitulatie bijzondere zorg zouden behoeven; in 1943 bevorderde het Witte huis de oprichting van de United Nations Relief and Rehabilitation Administration, de UNRRA, en stortte miljoenen dollars in een fonds waaruit goederen zouden kunnen worden betaald die terstond zouden kunnen worden gedistribueerd nadat de eerste concentratiekampen zouden zijn bevrijd. De UNRRA werd voorlopig ondergeschikt aan de USA-Legerhiërarchie, het SHAEF, Supreme Headquarters Expeditionary Forces. Het had, al in 1943, indicaties dat veel Nederlanders gedwongen waren gedeporteerd naar Duitsland, al dan niet in het kader van de gedwongen werk-

verschaffing en werkverruiming. UNRRA legde voorraden confectiekleding aan: blauwe en grijze mannenkostuums, ondergoedstelsels en voor vrouwen rokken en jaszjes. Daarbij wat plompe schoenen in een beperkt aantal maten. Vandaar dat de gerepatrieerden op deze fotoserie allemaal gloednieuwe kleding schijnen te dragen en ongeveer hetzelfde schoei-

sel, al dan niet opgevuld met krantenproppen en dubbele sokken. De meeste gevangenen in de concentratiekampen hadden alleen verrafelde kampuniformen tot hun beschikking. Vervuild, doorzweet, onvoldoende passend, niet beschermend tegen de koude en de regen. Met klompen, belegd, van binnen, met vuil stro. Daarin konden ze niet op transport gesteld worden ter repatriëring. Er zou, dat was de Amerikanen duidelijk, in de directe bevrijdingsperiode echt niet gewacht kunnen worden op nationale collectes van kledingstukken die wat meer op de landsaard en het klimaat zouden zijn afgestemd, laat staan op modieuzere dassen, shawltjes, blouses en schoeisel: men wist dat in Nederland boven de Grote Rivieren een acute hongersnood en een gebrek aan de primaire levensbehoeften gaande was en dat daar vrijwel niets te verkrijgen zou zijn. De USA had dat besef tussen de oren. De Nederlandse regering, die er toch veel dichter boven op zat niet of nauwelijks.

UNRRA besloot dat zij niet zou kunnen onderscheiden naar personen die wellicht gecollaboreerd zouden hebben met de verslagen Duitse vijand en dat dat overgelaten zou moeten worden aan liasons van SHAEF die zich voorzagen van deskundige juristen, liefst voormalige

Duitsers die hun nazi-vaderland al sedert 1933 ontvlucht waren. Die zouden in ieder geval vloeiend Duits spreken en met de lokale machtsverhoudingen direct op de hoogte zijn. Zij zouden eerder dan een USA-soldaat of officier kunnen onderkennen wie waarschijnlijk niet zuiver op de graat zou zijn en direct met een primitieve ondervraging kunnen starten. Bij gerezen verdenking zou dan de verdachte betrokkene kunnen worden doorgezonden naar kampement in de Amerikaanse bezettingszone voor verdere ondervraging. Bekend was in ieder geval dat Nederlanders door de Duitsers als stamverwante volksgenoten speciale privileges konden genieten indien zij -- bijvoorbeeld -- zouden toetreden tot de Germaanse SS. Dat impliceerde directe collaboratie en vergde langer oponthoud in de bezettingszone. De symptomen van die collaboratie waren steeds: aanmerkelijke welgedaanheid in uiterlijk, bijzondere luxe artikelen op het lijf en afwezigheid van kenmerken van lijfstraffen of Einzelhaft. Bij Nederlanders duurde daarom de selectie relatief lang. Indien deze foto's dateren uit 1945, gaat het om personen die die selectie al aanstonds doorstonden. Dat hield echter niet in, dat betrokkenen zonder meer brandschoon waren. Daarvoor was voortgezette ondervraging in de Nederlandse taal nodig, meestal door de ambtenaren van de Politieke Opsporingsdiensten (POD). Ik wees op deze site al op een figuur als Prof. Dr. David Cohen die daarmee te maken kreeg.

In 1945 was de POD kritisch en detineerde bij twijfel de ontheemde in massakampen. Dat resulteerde in onmenselijke toestanden: op een gegeven moment verwijlden meer dan 46.000 mensen in een voorlopige hechtenissituatie waarbij alle faciliteiten voor een behoorlijk verwijl afwezig waren. Mr. Kolfshoten, de minister van justitie die met deze situatie geconfronteerd werd, besloot daarom maar collectieve pardons te gaan hanteren en hoge drempels bij het echte voortgezette zuiveringsproces. Maar dat leidde ook weer tot onbevredigende situaties. En Koningin Wilhelmina had in haar veelbeluisterde radiotoespraken vanuit Londen juist verzekerd dat voor collaborateurs in het Na-Oorlogse Nederland géén plaats meer zou zijn. Velen waren dan ook teleurgesteld in de resultaten van de bijzondere na-oorlogse rechtspleging, temeer omdat de capaciteitsproblemen al zo lang voorzienbaar waren geweest.

Wat zat er nu allemaal door elkaar heen in dit Veemgebouw, dat gold als centraal repatrieringscentrum? Wel:

- * terugkerende Nederlandse krijgsgevangenen uit Duitse detentie. Voornamelijk militairen uit het Nederlandse leger, die niet de beloften hadden willen afleggen dat zij zich niet meer militair zouden verzetten tegen de Duitse bezettingsmacht;
- * terugkerende Nederlandse dwangarbeiders, opgepakt bij massarazzia's en deportatie-acties zoals de Rotterdamse Liese-Aktion 1944;
- * terugkerende Nederlandse mannen, die zich vrijwillig bij de werkverruiming vanwege de Nederlandsche Arbeidsdienst hadden aangeboden voor tewerkstelling in Duitsland;
- * Nederlandse politieke gevangenen of politieke gijzelaars, veroordeeld door Duitse gerechten of Duitse politieke standgerichten ter fine van detentie in Duitsland;
- * Geallieerde staatloze krijgsgevangenen van de Wehrmacht;
- * Nederlandse veroordeelden terzake van misdrijven tegen de Duitse bezettingsautoriteit of tegen de Duitse weerbaarheid gericht (de zogeheten Wehrkraftszersetzung);

- * Nederlanders in dienst van de Duitse overheid, al dan niet behorend tot enige Wehrmachtsangehörigkeit, die in die hoedanigheid waren aangetroffen in enige intergeallieerde bezettingszone;
- * Nederlandse leden van de Germaanse SS;
- * gedeporteerde joden, al dan niet van Nederlandse nationaliteit of herkomst of aangetroffen in Nederland en al of niet verblijvend in Duitse detentie al of niet op Duits grondgebied.

Die personen zaten allemaal door elkaar. En dat kon niet, dat was aanstonds duidelijk toen de massa-influx begon. Alleen hadden de Nederlandse repatriëringsautoriteiten zich dat niet gerealiseerd. De eindverantwoordelijkheid berustte bij het Nederlandse Militaire Gezag. Dat was een logistiek orgaan. Geen penitentiaire autoriteit die enige detentie-ervaring had. Zij was er eigenlijk alleen maar op gericht om meteen de "communisten" eruit te vissen en die af te zonderen. Wat ze met de getraumatiseerde concentratiekampbewoners moest, wist ze niet. Daar was ze ook niet voor opgeleid. Ze ressorteerde onder Eisenhower, de intergeallieerde opperbevelhebber. En die wist er nóg minder van. En vond het zijn zaak niet.

Drie socialistische ministers distantieerden zich onmiddellijk van de kamptoestanden in het Eindhovense Veemgebouw:

- * Van den Tempel (Sociale Zaken)
- * Burger (Binnenlandse Zaken)
- * Albarda (Waterstaat).

Zij vonden dat de regering geen verantwoordelijkheid kon nemen voor de mensonterende toestanden in het Veemgebouw. Zij weigerden iedere medewerking aan het Militair Gezag onder Kruls. En dat maakte de zaak voor de in het Veemgebouw verblijvenden nog erger. Want zij konden nu niet getransporteerd worden. Eisenhower gaf alleen benzinetoewijzingen aan het Militair Gezag. De socialisten herkenden in Kruls de socialistenvreter, die hij ook was. Hij wilde met de nationale ontwapenaars niets te maken hebben. Ondertussen bleef Rozetje Brilleslijper zonder vader en moeder zielig achter op de derde etage van het immense Veemgebouw. Ze was displaced. Maar nergens gewenst.

Wat er gebeurt als gedeporteerde Joden, die terugkeerden uit Bergen-Belzen of soms uit Auschwitz of Sobibor, hun voormalige SS-kampbewaarders tegenkomen in de zelfde ruimten op dezelfde verdieping in het Eindhovense Veemgebouw, tart natuurlijk iedere beschrijving. Maar ook als dergelijke Joden bestuursleden tegenkomen op die verdieping, afkomstig van de Amster-

damse Joodse Raad, die mee had gewerkt aan de voorbereiding van de massadeportaties met het kennelijk doel om die bestuursleden en hun familie zelf voorlopig te vrijwaren van de selectie voor die deportatie. Dat zijn de schrijnendste confronterende gevallen geweest. Die tot op heden nauwelijks in kaart zijn gebracht. Alles bij elkaar hebben zo'n kleine vijftigduizend te repatriëren passanten hun tijdelijk gedwongen verblijf ter identiteitsvaststelling en screening in dit Eindhovense Veemgebouw doorgebracht, soms kortstondig, soms langdurig en onder een diversiteit van regimes. Want één verdieping was soms een plaats voor politieverhoor, gevangenhospitaal, huis van bewaring, interneringskamp of krijgsgevangenen-inrichting.

Het zogeheten "Militair Gezag" was in deze gebouwelijheid de baas. Dat was opgericht in Londen door het kabinet-Gerbrandy. Dat kabinet was als de dood dat er een machtsvacuüm zou ontstaan in de voorlopig bevrijde Eindhovense gebieden. Dat woord: "machtsvacuüm" valt als een nagloeiende sintel in allerlei officiële stukken. Ná 1942 was Rusland ineens in Nederland enorm populair. Het streed met groot succes, zowat in zijn eentje, tegen de onoverwinnelijke Duitse Wehrmacht in de spreekwoordelijke eindeloze steppen van Rusland. Het gevolg was dat de communisten in Nederland in deze populariteit óók gingen delen, politiek-principieel gezien.

Om te begrijpen wat dat voor de Nederlandse regeringspolitiek ten aanzien van de geallieerde oorlogsvoering inhield, moeten we beseffen dat het Nederlandse oorlogskabinet conservatief-confessioneel van snit was. Er zaten twee socialisten in. Die werden met de nek aangekeken door de confessionelen, want die golden als de mensen van het "gebroken geweepte". De Sociaal-Democratische Arbeiderspartij had steeds de ambitie dat Nederland zich militair moest kunnen verweren ter veiligstelling van de staatsonafhankelijkheid belachelijk gemaakt. Geen cent en geen man voor de weermacht, was het parool. Daardoor was het Nederlandse leger erbarmelijk achterop geraakt. De Duitsers hadden het overlopen. In vier dagen tijd had het de wapens moeten strekken. Wat kon men bij de oorlogsinspanningen verwachten van deze landverraders? Niet veel. Zo zag het minister-president Sjoerds Gerbrandy, een steile calvinist. Maar

Wilhelmina óók. Nu was Duitsland in juni 1941 onverhoeds Rusland binnengevallen. De Sovjets waren onze bondgenoten geworden. Stalin gold bij Wilhelmina als de moordenaar van de Romanows, waaraan zij dynastiek verwant was. En die Sovjets waren in Nederland ineens in tel: communistische cellen zaten in het verzet, de Communistische Partij Holland gaf gretig gelezen bladen uit, men organiseerde verzetsdaden en massale stakingen.

Als nu de Engelsen en Amerikanen dóór het Zuid-Oosten van Brabant zouden oprukken om via Arnhem snelstens over de Rijn te komen, wat zou er dan in dat opmarsgebied politiek gebeuren? De zittende ambtenarij, politie, magistratuur hadden doorgaans gecollaboreerd. Die waren verdacht. De communisten waren goed georganiseerd en ze waren in opmars, getalsmatig. Zouden die geen Arbeiders- en Soldatenraden gaan stichten in dat achterliggende opmarsgebied, de étappezone, en daar communistische heilsrijkjes gaan vestigen? In 1917 was dat in Sint Petersburg gebeurd en in Moskou. In 1918 in Kiel en Berlijn, Weimar en Leipzig. Dat zou in Eindhoven, dat stond voor Gerbrandy en Wilhelmina vast, óók gebeuren. Tenzij daar meteen een sterk gemilitariseerd machtsapparaat zou komen, dat goed bewapend was en dat van vele markten thuis was. Het zou goed-opgeleide burgers moeten inlijven als officieren. Ingenieurs, bestuurskundigen, juristen, economen, transport-experts, die allemaal Engels zouden spreken en verstaan. Want ze zouden horen onder het bevelsapparaat van Eisenhower, die voor hun logistieke behoeften zorg zou dragen: uniformering, bewapening, voedsel, communicatie-apparatuur, kennis van strategische evoluties. De vrees was levendig dat de Philipsfabrieken anders genaast zouden worden door revolterende communisten. En dat zou het einde van het Koninkrijk betekenen. In Rusland was dat met het Czarisme óók gebeurd. In Duitsland hadden Keizer en Kroonprins nauwelijks het vege lijf kunnen redden! Het Hohenzollern-huis was meteen opgedoekt. Wilhelmina zag de rode vlag met sikkel en hamer al wapperen vanaf de lichttoren en het Veemgebouw: de nieuwe centrale ARSOLregering zou daar zitten, samengesteld uit soldaten en arbeiders. Die meteen over de nieuwste Philipsapparatuur kon beschikken. Daarom moesten de mensen van het Militair Gezag meteen beslagleggen op deze en dergelijke gebouwen. En gaan "regeren". Tijdelijk, weliswaar. Maar tóch. En socialisten moesten bij deze exercitie geweerd worden.

Het MG (ik gebruik die afkorting voor het Militair Gezag) legde dus beslag. Na maart 1945, dus ruim voor de Duitse capitulatie, was het Britse en Amerikaanse leger gestoten in de bezettingszones van hun opmarsgebied op de kampen. Ingericht door de Duitsers. Voor al die doelgroepen, die ik hierboven noemde. Die moesten, als ze kennelijk uit Nederland kwamen, eerst opervlakkig gescreend worden op herkomst en oorlogsverleden. En dan naar Nederland terug. Daar zou het MG bepalen wat er met deze ontheemden moest gebeuren.

Maar het spoorwegsysteem was in Nederland boven de Grote Rivieren volledig vernield. Dat kwam door de "spoorwegstaking" die de Nederlandse regering in Londen had gelast op 22 september 1944. Zij had gedacht daarmee de bewegingen van het Duitse Leger dat nog in Nederland zat te verlammen. En de aanvalspotentie ervan uit te schakelen. Want Montgomery wist dat dat Duitse leger nog heel wat vermocht. Hij was bang dat hij bij zijn opmars naar Berlijn door dat leger van achteren zou worden aangevallen. De Nederlandse Spoorwegen voerden het Londens parool goed uit. Het signaalsysteem werd onklaar gemaakt, de rangeerterreinen

werden geblokkeerd, bielzen verwijderd. Er reed niets meer. Dat was desastreus voor de voedselvoorziening. Maar ook voor de repatriëringstransporten van de ontheemden. In Zuid-Oost Brabant was het net redelijk intact. En via gigantische spooromleidingen konden de repatriëringstromen via Noord-Frankrijk en België tenminste in Eindhoven met zijn veelvorkige rangeerterrein geconcentreerd worden. Het Veemgebouw leek een goed doorgangscentrum. Het MG zou het wel regelen. Dat deed het niet. Dat kon ook niet. Er waren geen douches, W.C.-voorzieningen, geen bedden, geen dekens, geen artsen, geen medicamenten, behalve soms wat Brussel via Montgomery vrijgaf als hij het voor zijn oprukkend leger niet echt nodig had. Maar erger was dat het MG niet wist wat voor mensenstroom inkwam.

Het vond al die ontheemden maar zielig. Oorlogsslachtoffers. Wist de Generaal Mr. Hans Kruls, de chef-staf van het MG veel? Dat er schoften onder zaten die zich als brave verzetsstrijders of oprechte krijgsgevangenen voordeden? Collaborateurs, verraders, plundersaars en gevaarlijke V-Männer? Die nu hun slachtoffers herkenden, een vlucht naar voren namen en deze aangaven bij dat MG

en zijn vertegenwoordigers? Als oorlogsmisdadigers, nota bene? Kruls was een typische hoteletoot van het MG. Een bureau-generaal. Hij was adjudant van de minister van oorlog, A.Q.H. Dijkhoorn geweest tijdens de mobilisatie. Met de minister was hij in de meidagen als kapitein Generale Staf naar Londen gevlucht. Daar had hij de ene promotie na de andere gemaakt. En nu was hij generaal-majoor. Hij lag goed bij Wilhelmina. Hij wist waar die bevreesd voor was. En stichtte een MG-reservaat in dat Veemgebouw. Waar een nieuwe "survival of the fittest" plaatsvond tussen elkaar op leven en dood bestrijdende groepen. De geschiedenis daarvan is nog niet beschreven. Schrijnend was ze wel. Zoveel kunnen we zeggen.

De chaotische en verwarrende detentiesituatie in het Eindhovense Veemgebouw werd nog verergerd, doordat de Amerikanen na de integrale capitulatie van Duitsland per 4 mei 1945 aanstuurden op versnelde demobilisatie van het Veldleger in de Amerikaanse bezettingszone. Het thuisfront redeneerde: de oorlog in West-Europa is gewonnen. Onze jongens moeten nu direct thuiskomen. Ze moeten hun carrière en hun privéleven zo spoedig mogelijk hervatten. Het was in november 1918 precies hetzelfde geweest. Nadat de Duitse gevolmachtigde Erzberger zijn handtekening had geplaatst onder de wapenstilstand in het bos van Compiègne, begon het Congres te schreeuwen om terugkeer van de troepen. De Amerikanen wantrouwen hun generaals

nu eenmaal als die met demobilisatie talmen: het zijn, uiteindelijk, primitievelingen die graag grote commando's voeren en dus nodeloos veel soldaten willen blijven opeenhopen.

Zo was het ook in West-Duitsland. Eisenhower kreeg van Washington te horen dat hij per dag vijftienduizend soldaten moest demobiliseren. Dat wilde Eisenhower reeds daarom niet, omdat hij zag dat de Russen niet óók demobiliseerden, maar hun posities in de Russische bezettingszones bleven innemen. Dat moest een reden hebben. Kennelijk was Stalin van plan een groot stuk Duitsland blijvend te bezetten. Washington had er niets mee te maken. In een halfjaar moest Eisenhower zijn troepen terugbrengen van twaalf miljoen man tot anderhalf miljoen in 1947. Dat had grote gevolgen voor de massale repatriëring richting Nederland.

De USA-soldaten hadden geen mogelijkheid meer om de inleidende primitieve screenings te doen. Ze konden geen kampen meer bewaken en al helemaal geen ondersteunende logistiek garanderen bij de massaverplaatsingen. Ze konden alleen rijp en groen bij elkaar proppen in een goederenwagon, de laadbrieven op de roldeur spijkeren en de deur dichtslaan en vergrendelen. En dan rijden maar. Richting Eindhoven, naar dat Veemgebouw. Daar moesten ze het maar uitzoeken. Alles bij elkaar vijftigduizend personen op basis van een geïmproviseerde dienstregeling en met ontoereikende persoonsregistratie, laat staan dat van grensoverschrijdingsdocumenten of paspoorten sprake was. Die hadden de meesten ook niet. Die waren ingenomen of die hadden ze nooit gehad. In Nederland werd op basis van de Vreemdelingenwet-1847 bijna nooit een verblijfsdocument uitgereikt, ook niet bij politiek asiel en paspoorten waren zo goed als nooit in omloop. De USA-militaire politie gaf tijdelijke Identiteitspasses uit. Die waren gekartonneerd en genummerd, makkelijk te vervalsen, hadden noch een fotografie bevestigd op de toonzijde, noch een persoonsbeschrijving en geen vingerafdruk op de binnenzijde. Dat het in het Veemgebouw verkeerd moest gaan was dus te voorzien. Alleen: dat was aan het MG niet besteed.

Eerder gaf ik al aan dat de jurisdictieverhoudingen in het Veemgebouw en het daarbij behorende buitenterrein, voor zover ten behoeve van SHAEF beslagen, soms knap ingewikkeld waren. Dat wás al zondermeer zo, wanneer het gold de medische afhandeling of verpleging van naar Nederland te repatriëren personen, herkomstig uit voormalig Duits gebied of voormalig door Duitsland bezet gebied zoals Polen, Georgië, de Ukraïne of Hongarije. Maar die konden toch, doorgaans, volgens Nederlandse medische voorschriften afgehandeld worden. De Nederlandse volksgezondheidsvoorschriften waren toepasselijk. En een Nederlandse arts kende doorgaans geen andere.

Was de in het Veemgebouw gebrachte echter een USA-krijgsgevangene van de Duitsers, een USA-militair van de combattante troepen of een Britse militair of milicien, dan lagen de verhoudingen anders. De status van de Legerafdeling waartoe die persoon behoorde impliceerde de toepasselijkheid van het medische recht van die natie, de zendstaat dus, en dat kon problemen meebrengen,

als de maatstaven van dat recht anders waren met betrekking tot (voor)zorgplichten, sepsis, medicatie of bloedtransfusie. Dat was dan de verzorgende medicus en zijn staf niet bekend. Achteraf konden daaruit klachten of zelfs tuchtrechtelijke procedures volgen ingevolge het STATUSrecht van de betrokken Legerafdeling. In casu zou zich zoiets geredelijk voorstelbaar zijn geweest: de patiënt op de foto lijkt op een USA-militair (polshorloge, sigaret in de hand tijdens de behandeling, haardracht) uit de combattante troepen (fysieke gesteldheid is kennelijk overigens optimaal) die aan een schotwond wordt geholpen in de open lucht door een arts en een verpleegster zonder de gummi-handschoenen en zonder septische voorzorgsmaatregelen. Zoiets placht nogal eens moeilijkheden op te leveren, achteraf, bij ontstekingen of aandoeningen door besmetting opgelopen. Vaak waren arts en verplegend personeel in USA-termen bepaald niet brandschoon. En de USA-militair vertoonde toen ook al een "ligitative spirit". Dat wil zeggen dat een procedure tegen de goedwillende arts en assistent er makkelijk inzat, ook als de verkeerde aspirine voorgeschreven werd. In het actuele gewapend conflict waren de maatstaven flexibeler en lager, maar daarbuiten lagen ze gefixeerd vast in de diverse manualen en nog erger, de beruchte ROE's: "Rules of Engagement". Die konden de territoriale autoriteiten lelijk parten spelen.

18. (E-I-B 50666)

Tot het standaard medisch onderzoek behoorde in ieder geval het maken van een röntgenopname van tors en longpartijen, mede omdat veel repatrianten de tuberkel-bacil plachten mee te brengen, al hadden zij daar zelf geen benul van. SHAEF had op deze uitgebreidere medische screening aangedrongen, omdat de ervaring van de USA was geweest in 1917 dat de massaverplaatsingen die toen plaatsvonden ter gelegenheid van de gedeeltelijke beëindiging van de Eerste Wereldoorlog de verspreiding van de "Spaanse Griep" endemisch tot gevolg had gehad. Vermoedelijk is dat een vorm van longenpest geweest, die, uiteindelijk twintig tot veertig miljoen mensen ten grave deed dalen. De Amerikanen vreesden een dergelijke epidemie weer, in de veronderstelling dat het een soort vogelvirus was dat gedijde bij massale opeenhoping van chronisch ondervoede mensen. Vast staat wel dat destijds Amerikaanse soldaten het virus in Europa introduceerden en dat de oorsprong ervan lag in Fort Riley, Kansas. Ike Eisenhower was officier geweest in deze troepenmacht en dachtte herhaling van deze catastrofe: de basiscondities schenen vooral in het uitgemergelde Nederland optimaal. Deze Spaanse Griep trof inzonderheid jonge volwassenen. De mobilisatie van de Amerikaanse soldaten en hun massaopeenhoping in de troepenschepen werden gezien als begunstigende verspreidingsfactoren. In augustus 1918 had meer dan de helft van de Amerikaanse soldaten de ziekte gekregen in Europa, men giste, via besmetting door reeds aangetaste Britse en Franse troepen die in de loop-

graven slecht gevoed waren geweest en leden aan diverse stadia van avitaminose. De aandoening werd "Spaanse" griep genoemd, omdat over deze epidemie in de Spaanse kranten het eerst bericht werd. Men noemde het "griep" omdat de aandoening met griepachtige verschijnselen begon: hoge koorts, sidderingen, zweetaanvallen, hoesten, spierpijn en keelpijn. Verder was er de geduchte vrees

dat de Nederlandse bevolking, die al jaren niet regulier ingeënt was met vaccins tegen pokken, mazelen, tuberculose etc. een prima intermediair was of zou zijn. De USA keek daarom streng toe op de röntgen-onderzoeken en de rapportage.

Bij de massale -- en onvoorziene -- influx van te repatriëren personen in het Eindhovense Veemgebouw zaten, tussen de verschillende wagonladingen door, kinderen van onder de twaalf jaren. Men ziet zo op veel foto's betreffende de logistieke opvang kinderen op bedjes liggen of soms tezamen op één twijfelaar met achter de stapeling hoofdkussens een juten baal waarop een plakkaat is bevestigd: minderjarigen: EINDHOVEN (Veemgebouw). Of een grote zware koffer, vol butsen en stickers van eerdere feitelijke reisbestemmingen en daarop met krijtletters: WEESKINDEREN: Eindhoven. Doorgaans waren deze aantekeningen van een professionele advance party, na 4 mei 1945 afgezonden door het Nederlandse Rode Kruis die gemachtigd was door het almachtige SHAEFF te Brussel de interneringskampen, concentratiekampen en de weeshuizen in Duitsland en Oostenrijk te bezoeken, om daar te bezien waar gedeporteerde gezinnen waren terechtgekomen, waar ze verbleven hadden en wat er nog van over was. Het merkwaardige was dat de Sonderkommando's van de SS minderjarigen met blond haar, blauwe ogen en op het eerste gezicht lichamelijk in redelijke welstand tóch afzonderden van hun te vergassen ouders om opgevoed te worden in SS-inrichtingen omdat ze vanuit rassenstandpunt Aisch waardevol materiaal konden zijn.

Het is de nazi-ideologen nooit gelukt om precies te omschrijven in sluitende wettelijke termen wat "joden", "slaven", "zigeuners" of "Ottomaanse mengvarianten" waren. Je kon, bijvoorbeeld, wel precies definiëren wat de "Joodse Religie" inhield, maar niet, wanneer een aanhanger van die religie ook biotisch-rassisch "joods" was. Een Ariër kon in de Talmoeed geloven, tenslotte, en naar de Sjoel gaan, maar daarmee was hij nog geen "jood" in biotische zin. De (Rijks)minister van binnenlandse zaken Frick, die in 1936 op last van Hitler de "Neurenberger Rassenwetten" moest maken op de achterkant van menukaarten nadat het inleidende diner -- een "Eintopsch Mahlzeit", waar de nazi's zo gek op waren -- heeft op het proces te Neurenberg tegenover het tribunaal in 1946 uitgelegd dat zijn wetgevingsjuristen er maar niet uitkwamen. Iedereen voelde intuïtief wel aan wanneer iemand "joods" was, maar waarom dan precies, dat was niet in operationele wetsparagrafen uiteen te zetten. Hitler zat in de aangrenzende kamer "Kaiserschmarren" weg te werken in afwachting van Fricks wetsontwerp en Frick moest steeds maar de schuifdeur openrukken en Hitler een menukaart voorhouden waarop een nieuwe wetsparagraaf stond. Hitler vond het al gauw goed. Hij haatte juristen en aan

Frick had hij ronduit de pest. Als er maar wat snorkends uitkwam dat in de ochtend van de eerste congresdag in het ademloze stadion voorgelezen kon worden door Hess. De bruinhemden konden het tóch niet zo gauw volgen. Het ging om wetten die de eerste duizend jaar het Duitse volk jegens rassische vergiftiging moest immuniseren, dat moest steeds herhaald worden. Verder: iemand met een mooie rechte neus, blauwe ogen en blond haar, dat was natuurlijk geen jood. Doorgaans niet. Niet altijd, tenminste. Zo iets.

Frick kweet zich duchtig van die plicht, bijgestaan door Gisevius, zijn raadadviseur, die later in Neurenberg uitvoerig getuigde hoe die rassenleer was bedacht, ter plaatse, terwijl Frick zich flink van Frankenthaler Rotburgundy bediende, want Gisevius was er alles aan gelegen deze zwarte Piet-kaart uit zijn dossier te verwijderen. En zo kregen de trimploegen in de Vernichtungslager de taak jongens en meisjes die er Germaans uitzagen toch uit te selecteren "bis auf weiteres": dat zou Himmler ná de oorlog wel zien. Deze kinderen, kwamen dus als AMA's ook in het Eindhovense Veemgebouw aan. Alleenreizende Migratoire Asielzoekers, AMA's, dat vakjargon moet u onthouden. Het lijkt een bepaald insectensoort zoals de TseTse-vlieg en die dehumaniserende terminologie had zo ook haar effecten. Want wat moest het Eindhovense Militaire Gezag (MG) nu met deze AMA's? Daar had Eisenhower, die Montgomery met zijn al te forse springen voorwaarts moest afremmen en de brug bij Remagen tegen explosies vanwege de Luftwaffe moest beschermen, even geen instructies voor. De man kon niet aan alles denken, hij moest ook nog Prins Bernhard uit de buurt van een operatief commando houden.

Betreffende de alleenreizende migratoire asielzoeker (AMA) zijn er thans in het interstatelijk verdragsrecht tal van regels te vinden. Vaak hoogst onpraktisch omdat de ambtenaren van het clubje dat ze opstelden geen idee hadden van de inventiviteit van de mensensmokkelaarsorganisaties die de AMA-stromen uit winstbejag in beweging zetten. De minderjarige asielzoeker heeft doorgaans geen feitelijk doortimmerd asylrelaas. Uiteraard niet. In wezen hoort zo'n relaas erop neer te komen dat de aanvrager persoonlijke discriminatoire vervolging te duchten heeft wegens een politieke overtuiging of ideologische gezindte. Dat is natuurlijk bij de gemiddelde minderjarige niet het geval. Hoogstens zou men kunnen zeggen, dat de asylant behoort tot een categorie die meestal wel deelt in zo'n overtuiging of ideologie. De AMA heeft, mits erkend, recht op toelating dat leidt tot een humaan bestaan gedurende de verblijfsduur. Dat is dan de harde waarborgnorm van de VN-verdragen. Daar zijn er veel van. Veel te veel. En ze zijn tot stand gebracht in een periode dat West-Europa geen doelbestemming was van de massale instromen die zich tegenwoordig voordoen, waarbij asylrelaas en relaas omtrent infrastructuurele en economische ontredde schier naadloos in elkaar overgaan.

Wat daar van zij: in 1945 bestonden dergelijke AMA-verdragen al helemaal niet. Het verschijnsel was onbekend tot voordien. Wel waren er in de negentiende eeuw massale pogroms geweest, zeker in Tzaristisch Rusland, in Polen en in Pruisen -- Bismarck was er meester in ze te ontketen en dan naderhand het vaderschap eraan te ontkennen -- maar de mobiliteit was gering en het spoorwegwezen was onbereikbaar voor de gemiddelde berooide ontheemde. Zonder perronkaartje kwám je niet eens bij een personenrijtuig. Dat in 1914 korte tijd zoveel Belgische vluchtelingen op het Eindhovens Bels Lijntje Hasselt / Eindhoven konden springen naar Eindhoven was maar een zeer tijdelijk verschijnsel, dat door de spoorwegmaatschappij al

in oktober 1914 met kracht werd tegengegaan. Al was het alleen maar omdat het fenomeen het commerciële beurtvaartverkeer stremde, vertraagde en hinderde. In 1937 werden in nazi-Duitsland voor het eerst sedert lange tijd weer pogroms georganiseerd. Bij grensstation Oldenzaal trof de marechaussee voor het eerst de joodse AMA's aan uit de grotere

steden in Duitsland, vooral die in Pruissen. De wanhopige ouders hadden onverhoeds hun kinderen in de optrekkende trein naar Nederland geworpen, op het moment dat de deuren van de persoonscompartimenten nog openstonden, reeds omdat ze zelf geen paspoort hadden of hun nering nog niet durfden op te geven na de Reichskristallnacht, georganiseerd door Goebbels en zijn Propagandaministerium. De marechaussee had instructies de AMA's terstond te embarqueren op de retourtrein, maar die beweging werd vaak geweigerd door de spoorwegmaatschappij. De AMA's waren in de zin van de Vreemdelingenwet-1847 nu eenmaal illegale vreemdelingen en daarom moest hen de toegang verder landinwaarts geweigerd worden. Aldus de Rooms-Katholieke Minister van Justitie Carel Maria Goseling in een ambtsinstructie aan de koninklijke marechaussee als grensbewakingsautoriteit. Die instructie bleef van kracht, ook in 1945. De Tweede Kamer had via de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) al meermalen interpellatie aangevraagd op dit probleem, steeds wanneer een huilend babietje werd aangetroffen in een D.trein. Wat te doen met het geluierde erbarmelijk wenend wezentje, dat op Amsterdams Centraal station tussen de karebiezen van de plattelandsbevolking werd aangetroffen, boeren en tuinders, die onderweg het schepseltje melk hadden gevoerd, vooral als de boerenvrouwen op marktdagen ook nog aan boord waren geklommen vanaf Utrecht. De instructie voldeed niet, was onmenselijk, maar bleef officialiter in voege. Ook in dit Veemgebouw. Dus na de bevrijding van de Duitse goddelozen. Alleen: de terugleiding naar de plaats van herkomst was zo problematisch, dat de levensfeitelijke werkelijkheid hier een doeltreffende belemmering bleek.

Of inderdaad door het Militair Gezag aanstonds de instromende repatrianten gescheiden werden naar sexuele kunne, jeugdige leeftijd, hoge ouderdom of integrale gezondheidstoestand en gevaar voor besmetting hing voornamelijk af van het tijdstip van inkomst. In het begin gebeurde dat niet, omdat de grensbewakingsautoriteit die de primaire beslissing over de toelating moest nemen veronderstelde dat de instroom beheersbaar zou blijven, de verblijfsduur dus kort en het inleidend onderzoek door de Politieke Opsporingsdienst eenvoudig. Die aannames bleken onjuist te zijn. De bagage werd in het begin ook meteen aan de repatriant meegegeven en die zorgde ervoor dat de balen, toegesnoerde valiezen, en met riemen dichtgegespte koffers dicht bij zijn bed bleven staan zodat hij er een oogje op kon houden en verder dat hij zijn vluchtrelaas onmiddellijk met bewijsmateriaal kon onderbouwen, want dat zat vaak ook in die bagage. Maar de marechaussee kwam er óók achter dat de repatriant in die bagage spullen had zitten wier herkomst kwestieus was of die een de verblijfsgeschiedenis bezwarende strekking had. Hoe kwam de repatriant eigenlijk aan een vuurvergulde pendule met carillonwerk terwijl hij voorgaf met schoenlappen het dagelijks brood te verdienen? Waar had hij het bloedgroepbewijs vandaan dat wees op het voornemen om als Germaans Oostlandkolonist zich metterwoon te vestigen in Georgië? Hoe kwam hij aan die streng samengesnoerde Poincaré Goudfrancs? In eerste instantie keek de marechaussee de bagage niet na, uitgaande van het feit dat het wapen alleen te doen had met volkomen berooide ontheemden, maar die veronderstelling bleek al aanstonds onjuist te zijn. Daar kwam de marechaussee achter doordat anderen uit een andere groep die elkaar min of meer toevallig of per ongeluk tegenkwamen op het laadperron bij het Eindhovense Veemgebouw ineens uitbarstten in een banijr van vervloekingen en verwensingen ten laste van een individu dat plotsklaps trachtte weg te duiken in de mensenwemeling die uit tegenovergestelde richting aan kwam strompelen of sloffen.

Zo kwam, bijvoorbeeld, de figuur van Prof. Dr. D. Cohen, de voorzitter van de Amsterdamse Joodse Raad ineens in de belangstelling te staan van de grensbewakingsautoriteit. Hij kwam vroegtijdig in 1945 aan en was eigenlijk een hele mijnheer met grijze demi-saison, keurige deukhoed en fraaie gouden lorgnet. Hij viel de marechaussee op door zijn wat beherende, toezichthoudende tred, als gold het eigenlijk een Ortskommandant die eens lichtcontrole kwam doen, en vooral omdat hij bijpassende grijze gemsleren handschoenen had. Cohen schoof daarmee gepast afstandelijk en wat hautain de mensenmenigte voor zich uit en ruimde aldus voor zich een baan, terwijl hij zich naar de tafels begaf waar de grensbewakingsautoriteit, de burgerlijke ambtenaren van het Militair Gezag en de Politieke Opsporingsdienst zaten te wachten op wat er komen ging, want eigenlijk had daar niemand een duidelijk idee van. Cohen viel op en trok de aandacht uit een eerder aangekomen groep waarbinnen een man ineens woest begon te tieren terwijl een aantal vrouwen zwijgend, maar duidelijk onthutst, in de richting van de statig voortschrijdende professor in de Klassieke Geschiedenis van West-Europa begon te wijzen. Tumult ontstond, in het Jiddisch -- wat de marechaussee niet meteen kon vertalen -- hetgeen de aandacht van de hoofdinspecteur van de opsporingsdienst trok. Cohen had natuurlijk een vluchtrelaas paraat, maar dat werd niet aanstonds geloofd, al maakte Zijn Hooggeleerde natuurlijk veel indruk. Het was één van de eerste incidenten, waaruit moest volgen dat de

aanvraag tot (weder)toelating geen sinecure kon zijn en veel tijd moest vergen. Cohen had een verhaal paraat, diegenen die hem ineens herkenden natuurlijk niet, maar ze wilden het wel kwijt. Dat eiste vertolking, vaak in Aszkenasisch-Jiddische dialecten en die waren niet aanstonds voorhanden in Eindhoven. Elders ook niet, want veel van die (gerechts)tolken waren óók vergast. Verder riepen de bezwarende getuigenissen weer uitstel op om de bezwaarde tegenspraak en weerlegging te gunnen, al kon dat uiteraard niet ten gronde. Dat zou dan later moeten, maar voor welke politieke en gerechtelijke instantie, dat was ook de Politieke Opsporingsdienst niet duidelijk. Men vergete niet dat bij de Nederlandse autoriteiten het drama van de holocaust nog niet bij benadering in de volle omvang bekend was. Churchill wist het, Wilhelmina ook, maar Beel had geen notie. Schermerhorn óók niet, de nieuwe minister-president. Het zou echt jaren duren voordat die kennis in daalde en aanvaard werd.

Deze groep, die op deze foto prijkt, is een typische weergave van de transportsamenstellingen uit die eerste periode, toen alles nog simpel leek. Kijkt u maar eens goed naar kleding, wijze van liggen op de bedden (schoenen nog aan) en opstelling van de bagagebergen. Achterin jonge jongens, vooraan een gebitsloze vale man, de uitputting nabij.

Juridisch zat er toch wel heel veel fout met het gebruik van het Eindhovense Veemgebouw als concentratiepunt van de te repatriëren ontheemde personen. Dit uitreisbewijs, een soort ontheffing om zich buiten dat Veemgebouw te begeven om op reis te gaan voor een bepaalde tijd is er een symptoom van. Het betekent niets minder dan dat het Veemgebouw was bestemd om te dienen als tijdelijke detentieplaats. Een plaats waar men geen deel had aan het recht van de vrijheid van fysieke persoonlijkheid, gegarandeerd bij artikel 15 van de Grondwet-1983, het recht om zich vrij te bewegen in het land en daaruit in- en uit te reizen. De overheid kon kennelijk besluiten het Veemgebouw aan te wijzen als plaats van bestendig verblijf en oponthoud. En daaruit mocht men zich niet naar elders begeven zonder permissie, toelating, van de bevoegde autoriteit. Bij een penitenteaire inrichting, een gevangenis, bijvoorbeeld, een rijkswerkinrichting, een huis van bewaring of een inrichting voor ter beschikking gestelden is voor die vrijheidsontneming een uitdrukkelijke wettelijke grondslag. De Grondwet eist dat ook. Bij wet in formele zin, goedgekeurd door de Staten-Generaal en voorgesteld door de Kroon, mag geregeld worden dat een ingezetene of hier te lande verblijvende van zijn fysieke vrijheid benomen wordt. De doelstelling daarvan staat in de wet. De duur is geregeld en ook de omstandigheden waaronder deze beperking of ontneming van dat belangrijke grondrecht kan geschieden. Bij

het Wetboek van Strafvordering is dat doel: de veiligstelling van de waarheidsvinding terzake van een verdenking. De vergaring van bewijsmiddelen, dus. Bij de Vreemdelingenwet is dat doel: de veiligstelling van de openbare orde, rust en veiligheid tegen illegaal verblijf hier te lande. Bij de Quarantainewet is dat: de vrijwaring van de volksgezondheid tegen

besmettelijke ziekten. Er zijn honderdtweeëntwintig van dat soort wetten. Denk aan de Wetten omtrent de psychopathenzorg, de Wet openbare manifestaties, bijvoorbeeld om demonstraties of voetbalwedstrijden niet te laten ontaarden in handgemeen, de Civiele wetgeving omtrent gijzeling van debiteuren.

Bij het Veemgebouw was die wettelijke grondslag er NIET. Het Militair Gezag had deze plaats wel aangewezen als plaats waar grensoverschrijdingscontrole ter identiteitsvaststelling kon plaatsvinden en waarbij de bijzondere persoon kon worden opgehouden bij zijn "landinwaartse beweging". Maar zo'n aanwijzing is geen wet. Integendeel, die aanwijzing behoort juist uitdrukkelijke grondslag te kunnen vinden in enige wet in formeelrechtelijke zin. Die was

er niet. Het is opmerkelijk dat de te concentreren personen daarover nooit een procedure zijn gestart. Vermoedelijk was het gebrek aan rechtsbijstand door een advocaat daarvoor mede de verklaring. Eindhoven was nu eenmaal geen zittingsplaats van een arrondissementsrechtbank. Daarom zaten in deze stad weinig rechtsgeleerden. Maar veel detenties duurden weken lang en leidden toch tot strafvorderlijke acties. Daarin is er nooit een echt punt van gemaakt. Gek, eigenlijk.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9
39	38	37	36	35	34	33	32	31	30	29	28	27	26	25	24
40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55

LEVENSMIDDELEN KAART

EVACUATIECENTRUM van het
Beukenlaan te Eindhoven.

Z.O.Z.

RICHTLIJNEN:

1. Bewaar deze kaart zorgvuldig.
2. U heeft recht op zooveel porties voedsel als het cijfer in de rechter bovenhoek aangeeft.
3. Wijzigingen in het aantal door onbeveegden aangebracht maken de geheele kaart ongeldig. U verspeelt daarmee het recht op minstens een maaltijd.
4. Misbruik van deze kaart is strafbaar volgens de wet.